

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
Факультет педагогіки і психології
Кафедра розвитку дитини раннього і дошкільного віку

Савченко Юлія Григорівна

**РОЗВИТОК ДОПИТЛИВОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
В ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З РІДНИМ КРАЄМ**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня
галузі знань 01 Освіта
за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта»

Особистий підпис –

Науковий керівник – _

кандидат педагогічних наук
доцент Варяниця Л. О.

В.о. завідувача кафедри

кандидат педагогічних наук,
доцент Гречишкіна І.А.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ДОПИТЛИВОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З РІДНИМ КРАЄМ	7
1.1. Сутність та характеристика допитливості дитини дошкільного віку	7
1.2. Специфіка роботи по формуванню допитливості дітей дошкільного віку	18
1.3. Особливості ознайомлення дітей дошкільного віку з рідним краєм	28
Висновки до розділу 1	34
РОЗДІЛ 2 ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ФОРМУВАННЯ ДОПИТЛИВОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З РІДНИМ КРАЄМ	37
2.1. Опис програми дослідження	36
2.2. Аналіз рівня розвитку допитливості в дітей дошкільного віку	44
2.3. Характеристика роботи по розвитку допитливості дітей дошкільного віку в процесі ознайомлення з рідним краєм	49
2.4. Аналіз впливу проведеної роботи на розвиток допитливості в дітей дошкільного віку	63
Висновки до розділу 2	71
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

Актуальність проблеми дослідження. В сучасних умовах постіндустріального інформаційного суспільства, для останнього все більш важливими стають індивіди з високим рівнем загальноосвітньої та професійної підготовки, котрі мають змогу ефективно розв'язувати складні соціальні, економічні, політичні, науково-технічні проблеми. Такі люди є активними в суспільній діяльності й мають стійкий інтерес до пізнання світу і самопізнання.

Однак сьогодні успіх у навчанні визначається не тільки здатністю дошкільника читати чи писати, але й її безкорисливою допитливістю і бажанням вивчати нові речі. Відповідно до цього, можна сказати, що в даний час однією з актуальних проблем дошкільної освіти виступає формування в дітей допитливості. Це пов'язано важливою роллю, яку відіграє допитливість у процесі формування особистості дошкільника, у його пізнавальній діяльності.

Допитливість є важливим чинником забезпечення ефективного розвитку особистості дитини дошкільного віку, сприяючи активному навчанню дитини. Розвиток допитливості стимулює навчанню дітей ставити адекватні та правильні запитання й аналізувати інформацію, сприяє розвитку критичного мислення та здатності вирішувати наявні проблеми. Також розвиток допитливості виступає важливим елементом творчого розвитку дошкільника, який активізує пошуки нетрадиційних рішень; Допитливість сприяє розвитку навичок самостійності дітей, оскільки дошкільники навчаються шукати відповіді та розв'язувати проблеми самостійно. Також розвиток допитливості стимулює спілкування та обмін думками дітей, що, в свою чергу, сприяє соціальній взаємодії та розвитку спільної творчості дітей.

Допитливість спонукує людину до активного розумового пошуку, дозволяє їй створювати нове, робити відкриття для себе й усього світу. Вона лежить в основі усіх винаходів, нових ідей і творчих дій. Допитливість створює винахідників, мандрівників і першовідкривачів, новаторів у всіх

професійних областях, творців, майстрів на всі руки. Інакше кажучи, вона дає людині сили одержати результат свого інтелектуального пошуку, продукт, що цінує не тільки він сам, але і його близькі, колеги, а іноді й увесь світ.

Розвиваючись, допитливість дає змогу забезпечити ефективність пізнавальної діяльності дітей в ЗДО та поза ним. Наявність допитливості дає змогу полегшити будь-яке пізнання, у тому числі навчання. Якщо в дошкільника наявні бажання й інтерес до отримання нових знань, то під час навчання в дитини «включається» увага, дитина простіше розуміє суть інформації, мимоволі і без праці запам'ятовує її. І самим головним є те, що всі перелічені пізнавальні процеси супроводжуються емоцією радості. Дитина одержує задоволення від пізнання, вона не утомлюється і дуже легко освоює нову інформацію. В разі нерозвиненості допитливості у дитини, то її навчальна діяльність викликає в дитини почуття насильства над собою, невдоволення і страждання. В такому випадку дошкільнику важко утримувати увагу, у зв'язку, з чим він погано розуміє і не запам'ятовує новий матеріал. Іншими словами, допитливість виступає могутнім джерелом позитивної енергії, яка активізує і полегшує будь-яке пізнання.

Відповідно можна сказати, що розвинена допитливість визначає не тільки успіх у навчанні, але й загальний розвиток особистості дитини, що є особливо важливим у дошкільному віці, оскільки саме в цьому віці закладаються основи майбутнього когнітивного і соціального розвитку.

Мета дослідження: проаналізувати потенційні можливості ознайомлення з рідним краєм як інструменту розвитку допитливості дітей дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сутність та особливості розвитку допитливості в дошкільному віці
2. Дослідити основи проведення ознайомлення з рідним краєм дітей дошкільного віку як складної психолого-педагогічної проблеми.

3. Розробити та апробувати варіанти роботи по ознайомленню дошкільників з рідним краєм, які б сприяли розвитку допитливості дітей

4. Визначити вплив проведеної роботи на розвиток в дошкільників допитливості.

Об'єкт дослідження: процес розвитку та формування допитливості в дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: використання ознайомлення дітей з рідним краєм як інструменту розвитку допитливості в дітей дошкільного віку.

Методи дослідження:

1. Загальнонаукові теоретичні - аналіз, синтез, класифікація, систематизація, узагальнення - використані для вивчення наукової літератури з проблематики дослідження

2. Емпіричні - спостереження, стандартизовані діагностичні методики - використані для вивчення рівня розвитку допитливості дітей дошкільного віку; формувальний педагогічний експеримент - використання для розвитку в дітей дошкільного віку їх допитливості.

3. Математико-статистичні - використані для обробки даних діагностичного дослідження.

Наукова значимість роботи полягає в детальному та ґрунтовному вивченні питань розвитку допитливості, розробці інструментарію діагностики розвитку допитливості та практичних варіантів роботи по її розвитку.

Практична значимість дослідження полягає в можливості застосування отриманих результатів в практичній діяльності закладів дошкільної освіти та для проведення подальших наукових розвідок відповідної проблематики.

Результати дослідження апробовано та опубліковано у статті «Методи та прийоми розвитку допитливості у дітей під час занять з природи рідного краю», у матеріалах Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Освіта та особистість в умовах сучасних соціокультурних викликів» (14 травня 2025 р., м. Лубни).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів - теоретичного та практичного, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (63 джерела). Загальний обсяг роботи становить 95 сторінок, з них 75 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ДОПИТЛИВОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З РІДНИМ КРАЄМ

1.1. Сутність та характеристика допитливості дитини дошкільного віку

Здійснений аналіз наукової літератури показав той факт, що, незважаючи на важливість та актуальність розвитку допитливості в дітей дошкільного віку, саме визначення допитливості на даний час серед науковців не має єдиного чіткого визначення. Різні науковці підходять по різному до трактування цього поняття та його сутності. Обумовлене це невеликою кількістю наукових експериментальних робіт, які були б спрямовані на вивчення цього явища.

Аналіз наукової літератури показує, що допитливість різними науковцями розглядається як якість з таких позицій:

- специфічний вид пізнавальної активності дітей;
- процес формування певного рівня пізнавальних інтересів дитини;
- інтегративна особистісна якість індивіда.

Так, наприклад, у педагогічному словнику С. Гончаренка відзначено, що «допитливість - психічна риса, притаманна інтелекту людини. Допитливість виявляється у прагненні індивіда до якомога більшої глибини і широти наявних у людини знань про саму себе та навколишній світ, який оточує людину. Вона є одним з видів прояву любові людини до знань як духовної і соціальної потреби розвиненого індивіда... Розвиток допитливості здійснюється під час пізнання людиною навколишньої дійсності, практичного освоєння індивідом об'єктивної реальності" [12, с. 101].

У педагогічному словнику М. Д. Ярмаченка зауважено, що саме "допитливість "стимулює в людини пізнавальний інтерес до навколишнього, поєднує в собі емоційно-вольову та пізнавальну сторони особистості людини в цілісній психологічній її діяльності " "[63, с. 161].

Костюк Г., Карабаєва І. розглядали допитливість як «важливу передумову оволодіння знаннями, уміннями, й навичками. Кононко О. , - як «якість мислительної діяльності», Ткачук Т., Товкач І. - як «певну властивість особистості дитини».

Проблему допитливості досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці.

Американський науковець Вільям Дж., допитливість визначав як системну властивість індивідуальності і розуміє її як прагнення до отримання та засвоєння нової інформації в різних сферах людського життя. Допитливість, на думку вказаного науковця знаходиться на найвищому рівні в ієрархії здібностей управляючим процесом пізнання світу. У моделі вказаним науковцем, поєднуються між собою окремі пізнавальні компоненти - здібності і інтереси, поєднання яких в цілому й складає допитливість.

Фернхем А. та Хейвен П. трактували допитливість як специфічний вид пізнання на який покладена відповідальність за опрацювання отриманої інформації. Вказані автори досліджували питання щодо визначення пізнавальних потреб особистості та їх застосування для розвитку процесу пізнання, який вчасно перейшов у фазу емоційної допитливості .

Берлайн Д.Е. трактує допитливість як "базис стимулів прагнення людини до реалізації пізнавальних дій для одержання потрібної інформації". Зазначений науковець відзначає , що "допитливість є орієнтовно-дослідницькою і пізнавальною особливістю особистості, реалізація якої здійснюється шляхом в пошуку знань "[34].

Велика увага проблемі допитливості приділялася й різними вітчизняними науковцями - як за часів СРСР, так і за часів незалежної України.

Так, наприклад, у відповідності до поглядів науковців радянської школи психології другої половини ХХ ст. (М.І. Алексєєва, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, Г.І. Щукіна) допитливість характеризується як мотив навчально-пізнавальної діяльності дитини та її поведінка. Допитливість є

фактором навчально-пізнавального процесу, в, відповідно до цього, вимагає постійної активізації.

Ще один тогочасний науковець - Рубінштейн С. розглядав допитливість як "синонім "живого пізнавального інтересу дитини, ", характеристикою якого є кількість і різноманітність дитячих питань" [34].

Відповідно до поглядів Проколієнко Л. "допитливість є як причиною формування інтересу, так і формою існування вказаного інтересу. При цьому під формою існування вказаний автор розумів самостійну, ініціативну діяльність особистості, яка має спрямування на пізнання навколишньої дитину дійсності (як вияв допитливості) й яка обумовлюється потребою вирішення завдань, які постали перед дитиною у певних життєвих ситуаціях" [44].

В той же час Котлярова Л. розуміє допитливість як "своєрідний специфічний показник пізнавальних запитів і інтересів дітей ".

Добриннін М. трактує досліджуваний феномен як "нижчий рівень в розвитку пізнавального інтересу дитини. Допитливість, на думку вказаного автора переважно спрямована на зовнішні фактори, які можуть цікавити дитину власною новизною і несподіванкою ".

На погляд Іванова В. , допитливість - "це "активне прагнення людини до максимально глибоких і точних знань в певній області знань або різних областях... знань".

На погляд Аржанової Л. допитливість слід характеризувати як "складне відчуття любові дитини до знань", які засвоюються дитиною під час розумової діяльності і яка виявляється в схильності особи до набуття нових знань ".

Шумакова Н. в своїх дослідження проводить аналогії між допитливістю і дослідницькою активністю дітей. Вказаний науковець визначає досліджуване явище "потужним джерело пізнавального і творчого розвитку, що прояв якого характеризується постановкою безмежної кількості всіляких питань ".

На думку Лобової Н. , допитливість - це готовність людини до активної пізнавальної діяльності. Саме в в цій діяльності допитливість і має свій прояв.

Мотивуючу функцію при цьому виконує пізнавальна потреба та чи пізнавальний інтерес особистості.

Відповідно до Годовикової Д., допитливість - це "загальна спрямованість позитивного відношення людини до певних різноманітних явищ".

За Запорожцем А. допитливість - це стандартний типологічний вияв активності, притаманний певним окремим особистостям. Вона є початковим етапом у розвитку постійної орієнтації особистості на пізнання і одночасно виступає істотним чинником розвитку розумової діяльності людини.

Сибірякова Л., визначала допитливість як спроможність особистості до розуміння і керування пізнавальними процесами. Вказаний автор відносив допитливість до сфери когнітивних здібностей людини. При цьому у відповідності до поглядів зазначеного автора, допитливість тісно пов'язана з такими чинниками, як загальна спрямованість людини на пізнавальну сферу, значимість допитливості для індивіда, схильність людини до пізнавального аналізу власних думок і свого поведіння.

Питання допитливості вивчалися й сучасними українськими науковцями.

Так, наприклад О.І. Брежнєва під допитливістю розуміє "самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої дійсності й зумовлену необхідністю розв'язати завдання, що постають перед нею у конкретних життєвих ситуаціях". [5, с. 12]. Вказана науковиця зауважує, що "допитливість у старших дошкільників розвивається більш продуктивно та активно під впливом поєднання різних ігрових та неігрових методик та методичних ігор" [5, с. 13].

Поняття допитливості Н. Вічалковська розглядає як "системну якість особистості, що відображає різноманітні зв'язки і відношення між динамічним, мотиваційним, когнітивним, емоційним, регулятивним і продуктивними компонентами, які забезпечують рівень готовності суб'єкта до засвоєння нової інформації". [10]

Також вказаний автор зауважує, що досліджуване явище слід розглядати як "активне пізнавальне ставлення індивіда до навколишньої дійсності, а також як системне утворення, котре включає в себе динамічний, мотиваційний, когнітивний, регулятивний, продуктивний компоненти, які забезпечують готовність людини до пошуку, опрацювання й засвоєння дитиною нової інформації"[10].

Макарова В. зауважує, що "допитливість старших дошкільників є це одним з найбільш важливих факторів, який зумовлений потребою дошкільника. Допитливість виникає під час розумової діяльності дитини, і має свій прояв у прагненні дитини до глибини та широти знань. Допитливість виступає підґрунтям стимулювання прагнення дитини до здійснення певних пізнавальних дій для отримання потрібно інформації й виступає психологічним базисом розкриття сутності та подій"[34].

Юркевич В. відзначає, що "...допитливість має вираження в прояву інтересу дитини до тих або інших занять, в схильності учня до вивчення того або іншого навчального предмету".

Отже відповідно до зауваженого, можна виділити декілька наукових підходів до трактування допитливості:

- науковий підхід в цьому підході допитливість -- це спроможність людини до дослідження, формулювання гіпотез, виокремлення питань та пошук відповідей. У цьому підході акцент робиться на розвитку наукових навичок індивіда, потрібних індивіду для наукового дослідження навколишньої дійсності.;
- соціокультурний підхід. В цьому підході допитливість - це властивість особистості , котра розвивається під впливом різних соціокультурних чинників в процесі взаємодії з навколишнім оточенням людини. Вказаний підхід враховує вплив різноманітних культурних чинників на мотивацію чи пригальмовування досліджуваного явища;
- психологічний підхід. В вказаному підході допитливість визначається як психічна особливість особистості людини, прояв якої - це

бажання людини дізнатися, вивчити та розуміти щось нове для нього. Відповідно до цього підходу допитливість інтегрує в собі інтерес до навколишнього, ентузіазм до отримання нових знань та бажання людини засвоювати новий власний досвід;

- педагогічний підхід. В цьому підході допитливість розуміється як важливий елемент освітньо-виховного процесу, розвиток та підтримка якого здійснюється педагогом. Вказаний підхід зосереджений на впливі навчально-виховного середовища та методів навчання та виховання на розвиток допитливості людини;

- освітній підхід. Відповідно до цього підходу допитливість визначається як активний пізнавальний процес, ціль якого - на пошук індивідом нових знань та розвиток його інтелекту. В цьому підході акцент робиться на вагомості активного навчання особистості, дослідження та постійного розвитку.

Виходячи з проведеного аналізу наукових робіт в нашому дослідженні будемо вважати допитливість своєрідною формою активності, що міцно формує прагнення до пізнання і виявляється в особливих реакціях на новизну, при умовах успішної розумової діяльності.

Отже під допитливістю слід розуміти якість, властива дитині, що виражається в активному інтересі до навколишнього світу, у прагненні усе розглянути, поторкати, пустити в хід. Зовні допитливість виявляється в численних питаннях, заданих дитиною дорослому з приводу навколишнього світу.

Допитливість як певний психологічний феномен володіє рядом власних типологічних характеристик. Макарова В. виділяє наступні ключові характеристики допитливості дітей старшого дошкільного віку[34]: допитливість - це типологічна психічна риса особистості; допитливість - це також властивість інтелекту конкретної людини; допитливість - це прагнення індивіда до широти і глибини знань; допитливість - це також активна пізнавальна діяльність дитини; допитливість - це завжди прояв інтересу

людини до чогось; допитливість є джерелом функціонування пізнавальних процесів людини; допитливість - це виражена потреба розвинутої особистості; допитливість - це окрема цікавість людини до чогось, любов до наук, до пізнання, бажання людини вчитися; допитливість - це інтелектуальне відчуття особистості; допитливість - це істотне джерело творчого розвитку особистості; допитливість - це інтелектуальна сфера людини"[34].

Рамонова К. підкреслює те, що допитливість є специфічною формою активності, яка відрізняється певним колом власних особливостей: допитливість завжди свій початок бере з формування стійкої пізнавальної спрямованості особистості; допитливість пов'язана з орієнтовним рефлексом людини та її орієнтовною діяльністю; допитливість є первісною формою пізнавального інтересу дитини та виступає її безпосереднім і пізнавальним недиференційованим ставленням до певних явищ, дій чи подій; допитливість виступає чинником успішної розумової діяльності дитини, мінімізуючи втому та витратну енергію дитини на здійснення відповідної діяльності; умовою ефективного розвитку допитливості дитини є демонстрація їй певних суперечливих фактів, котрі спонукають дитину до виявлення причини явищ та їх наслідків.

Як психологічне явище, допитливість виконує певний ряд власних функцій. Щукіна Г. виділяє наступні функції допитливості: експресивна - сприяння процесу пізнання дитиною навколишньої дійсності; спонукальна, орієнтування дитини на здійснення певної власної пізнавальної діяльності; синтезуюча допитливість виступає підґрунтям відображення різних подразників; компенсаторна - допитливість безпосередньо впливає на різні системи організму, що відповідають за поведження індивіда; рефлексивно-оцінна забезпечення процесів оцінки інформації, її опрацювання, кодування і трансляції; евристична - актуалізація наявного досвіду особистості.

Як і інші психологічні явища, допитливість характеризується власною структурою. Тут також слід відзначити різні погляди науковців на елементи, які складають цю структуру.

Так, наприклад Брежнєва О. допитливість називає рисою особистості, структура якої включає три складові[5]: "знання . Вони виступають джерелом, показником та інструментами розвитку допитливості дитини; емоції - будь-яке пізнання супроводжують певні емоції. В даному випадку мову можна вести про інтелектуальні почуття особистості; активний пошуковий характер діяльності особистості. Вказана діяльність має спрямування на оволодіння людиною новими знаннями" [5, с. 13].

Лобова . Н. виділяє в структурі допитливості три компоненти: Мотиваційний компонент - це особливості пізнавальної потреби та пізнавальної діяльності людини та її пізнавальних інтересів. Операційно-результативний компонент - способи та інструменти інтелектуальної діяльності людини, розумові дії, якими володіє людина і без яких не можна реалізувати в повному обсязі процес пізнавальної діяльності людини. Оцінний компонент - спроможність людини до оцінки власної розумової діяльності та її результатів .

Рамонова К. пропонує розрізняти в структурі допитливості три компонента: когнітивний компонент - специфічна характеристика питань, які ставить дитина(їх кількість і якість . Вищий рівень вказаного компонента характеризується грамотною компоновкою поставлених питань, обґрунтуванні відповідей, в коректності та адекватності формулювання власних думок і відстоюванні дитиною своїх думок. Емоційний компонент - сукупність проявів різноманітних негативних та позитивних емоцій з приводу предмета чи діяльності. Діяльнісний компонент - наявність чи відсутність у дитини активного самостійного пошуку відповідей на різноманітні питання з визначенням сполучних ланок між предметами, явищами і подіями в різних видах дитячої діяльності без залучення дорослих" .

Матюшкін А. вважає, що допитливість складається з трьох складових: перший елемент має зовнішній характер - допитливість виражається зовні (поведінковий компонент), другий і третій елементи мають свій вияв усередині дитячого організму і визначається певними фізіологічними

(пізнавальний інтерес прирівнюється до змін у фізіологічних системах) і психологічними (власне допитливість) складовими .

Все вище сказане відноситься до допитливості як психологічного явища загалом. Тут слід відзначити, що особливо актуальним та важливим вказане питання є для розвитку дітей саме дошкільного віку. Адже саме в цьому віці у дітей "формується допитливість як бажання пізнати закономірності навколишнього та побудову власної картини зовнішнього світу"[24].

Узагальнення наукових підходів до трактування допитливості дає підстави стверджувати, що досліджуване явище має складну багатокомпонентну структуру. Більшість учених сходяться на думці, що допитливість не є одномірною характеристикою, а формується як інтегративне утворення, яке охоплює низку взаємопов'язаних структурних елементів (О. Брежнєва [5], Н. Вічалковська [10], В. Макарова [34]). Саме взаємодія цих компонентів забезпечує активність дитини у пізнавальному процесі та її готовність до засвоєння нової інформації. Структурні елементи допитливості відображають як внутрішні психічні процеси, так і зовнішні прояви пізнавальної активності. Їх урахування є необхідною умовою ефективного педагогічного впливу.

У наукових дослідженнях найчастіше виокремлюють когнітивний, емоційний та діяльнісний компоненти допитливості. Когнітивний компонент характеризується наявністю пізнавальних знань, уявлень, умінням ставити запитання, аналізувати отриману інформацію та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами (О. Брежнєва [5]). Емоційний компонент виявляється у позитивному ставленні дитини до процесу пізнання, переживанні інтересу, здивування, радості відкриття, що супроводжують пізнавальну діяльність (Н. Вічалковська [10]). Саме емоційна залученість значною мірою зумовлює стійкість інтересу до об'єкта пізнання. У старшому дошкільному віці емоційний компонент відіграє провідну роль у стимулюванні допитливості.

Діяльнісний компонент допитливості проявляється у прагненні дитини до активного самостійного пошуку інформації, експериментування, виконання пізнавальних завдань, використання різних способів дії для досягнення результату (В. Макарова [34]). Він характеризується ініціативністю, наполегливістю та відносною самостійністю дитини в пізнавальній діяльності. У деяких дослідженнях також виокремлюється **мотиваційний або вольовий компонент**, який відображає внутрішні спонукання до пізнання, здатність долати труднощі та доводити пізнавальну діяльність до завершення (Лобова Н.). Таким чином, допитливість дітей дошкільного віку слід розглядати як цілісне особистісне утворення, у структурі якого органічно поєднуються пізнавальні, емоційні, мотиваційні та діяльнісні складові.

У допитливості дошкільника сполучуються емоційні, вольові та інтелектуальні компоненти пізнавальної активності, які дають змогу більш ефективно запам'ятовувати і розуміти певні явища реальності, їх багатогранність і взаємозв'язок, які вивчалися дітьми під час навчального процесу. Базисом допитливості дитини виступає цікавість - елементарний прояв пізнавальної потреби індивіда, яка обумовлюється зовнішніми обставинами, наприклад новизною певної ситуації..

При цьому зовнішнім проявами допитливості дошкільників виступають: "питання , які дитина ставить доросли; безпосередній дитячий інтерес до різних явищ, що цікавлять її або відкриттів, що робить дитина; позитивний емоційний відгук дитини на нову інформацію, яку вона отримала;

Крім того, характерними ознаками допитливої дитини дошкільного віку слід вважати : "емоційний відгук дитини та її емоційні переживання на нові для дитини знання та самостійний розв'язок дитиною певних завдань; наявність у дитини цікавості та інтересу до нових різноманітних незнайомих слів; потреба дитини у отриманні та засвоєнні різноманітної нової інформації; прагнення дитини самостійно вирішувати пізнавальні завдання, які ставлять дорослими або виникають у дитини в процесі її самостійної пізнавальної

діяльності; бажання дитини до засвоєння знань про використання різноманітних засобів та способів дії для розв'язку виникаючих перед дитиною інтелектуальних завдань; прагнення дитини до самостійних відкриттів чи здобутків; прагнення дитини до засвоєння нових форм, способів та прийомів діяльності; бажання дитини до відпрацювання нових складних шляхів вирішення виникаючих перед дитиною завдань"[24];

Грунтуючись на поглядах учених, , можна зробити висновок, що допитливість у старшому дошкільному віці виявляється в самостійному пошуку і віднаходженні інформації, зацікавленому розгляданні визначених об'єктів, у бажанні довідатися, де, що і як. Старші дошкільники в силу своїх вікових особливостей уміють групувати і класифікувати об'єкти навколишнього світу, показують свою самостійність і ініціативу, прагнуть спостерігати і дізнаватися нове, виявляючи при цьому інтерес до явищ живої і неживої природи і розуміють, що від їхнього відношення залежить розвиток і зміна в навколишньому світі .

Можна виділити наступні особливості розвитку допитливості дітей старшого дошкільного віку:

- ускладнення в дитини рівня продуктивності , що полягає в збільшенні кількості та підвищенні якості питань, що задаються дитиною;
- ускладненні якісної побудови питань дитини;
- виникнення в дитини комплексу різноманітних припущень з приводу досліджуваних фактів, явищ чи подій;
- наявність у дитини проявів стійкого інтересу до навколишніх об'єктів у різноманітних видах дитячої діяльності ;
- наявність у дитини розвиненої зв'язної логічної мови;
- навички дитини правильно будувати питання;
- підвищенні частки самостійності в діяльності дітей при організуючій ролі вихователя.

Отже допитливість виступає важливим чинником забезпечення ефективності навчання дітей, зокрема дітей дошкільного віку, що свідчить про нагальну потребу в роботі по її формуванню та розвитку.

1.2. Специфіка роботи по формуванню допитливості дітей дошкільного віку

Кожній дитині дошкільного віку притаманна допитливість. Однак для того, щоб вказана допитливість не вгасала, а розвивалася й формувалася, потрібна спеціально zorganizована робота в відповідному напрямку, яку повинні здійснювати як педагоги, так і батьки.

Садова Т. виділяє наступні напрямки роботи по розвитку допитливості дітей дошкільного віку[47]:

- "залучення дошкільників до здійснення різних видів їх дослідницької та пошукової діяльності;
- збагачення для дітей змісту їх специфічно дитячих форм діяльності, наприклад зображувальної, (ігрової, комунікативної тощо);
- цілеспрямований розвиток навичок в дітей сприймання як первинної стадії образного пізнання дітьми навколишньої дійсності завдяки включенню в діяльність різних видів аналізаторів ;
- поєднання різних видів дитячої пізнавальної діяльності - в процесі занять, самостійної пізнавальної діяльності дітей тощо;
- стимулювання індивідуальної активності дітей у навчально-виховному процесі;
- диференціація та індивідуалізація взаємодії дорослого та дитини у відповідності до рівня сформованості в неї пізнавальної активності;
- створення в ЗДО предметно-розвивального середовища, котре б сприяло формуванню у дітей пізнавального інтересу, допитливості, пізнавальної самостійності тощо"[47].

Важливим в організації відповідної роботи є також дотримання певних психолого-педагогічних умов відповідної роботи.

Буздуган О. виділяє наступні умови забезпечення ефективності відповідної роботи[6]:

- "максимальне збільшення ширини інформаційного поля дитини дітей старшого дошкільного віку вже стосується різних подій, які наявні у соціальній сфері життя дитини - стосунки між однолітками та дорослими"[6];
- "Забезпечення емоційно-образної взаємодії дошкільників з навколишньою реальністю та дорослими: Щоб забезпечити діяльність дитини старшого дошкільного віку в певному напрямку , звернення уваги дитини на якийсь певний предмет, потрібно вказаний предмет робити якомога більш емоційно привабливим, пробуджуючим певні позитивні почуття дитини. Відомо, що високий рівень сформованості образного мислення забезпечує високий рівень успішності будь-якої діяльності Відповідно до цього сухий програмний матеріал буде більш ефективно засвоюватися дошкільниками , якщо зміст цього матеріалу буде втіленим в образній формі "[19, с. 160];
- "Створення в навчальному закладі оптимальних умов для самостійної практичної діяльності дітей, з врахуванням їх індивідуальних типологічних особливостей та розвитку дитини. Відповідно до цього під час роботи з дітьми старшого дошкільного віку потрібно ставити перед ними проблему, котру діти спроможні вирішити власноруч з використанням власного досвіду при спостереженні за певними явищами чи подіями. Дітям слід так ставити запитання, щоб вони могли виразити власну думку чи точку зору, а не тільки відтворити те, що було ними почуте раніше Реалізувати це можна з використанням запитань типу : Що? Де? Коли? Чому? Навіщо? Як? Сутність такого прийому полягає в необхідності проведення з дітьми діалогу , в процесі якого потрібно ставити дитину в центр взаємодії. Застосування вказаного прийому мотивує прояв особистісної активності дошкільника, викликає в неї радість і задоволення від її визнання та поваги до висловлених нею думок, Вказана позиція стимул. є розвиток близьких, значимих стосунків дитини з іншими людьми, зокрема і особистісних стосунків вихователя та дитини. Відповідно до цього надзвичайно актуальним є ведення діалогу з

дітьми не з авторитарної позиції, а з позиції рівноправного партнера по діалогу, який запрошує до взаємодії" [19, с. 157].

В той же час Кузіна О. зауважує наступні умови забезпечення ефективного розвитку допитливості в дітей дошкільного віку:

- "повноцінне ознайомлення дітей з явищами та фактами навколишньої дійсності;
- формування в дітей зацікавленого ставлення до явищ та фактів навколишньої дійсності;
- організація навчально-виховної діяльності яка була б спрямована на формування та розвиток в дитини різноманітних пізнавальних процесів (емоційної сфери, мовлення, уяви, мислення, сприймання, пам'яті, тощо);
- створення в ЗДО розвиваючого предметно-просторового середовище, метою якого було б стимулювання в дітей виникнення пізнавальних питань та пізнавальної діяльності, які б вимагали від дітей пошуку та виявлення нових шляхів вирішення завдань;
- використання в процесі роботи з дітьми різноманітних видів дитячої діяльності з пізнавальним призначенням, зокрема образотворчої, ігрової, комунікативної тощо;
- збільшення ширини інформаційного поля дитини: інформування дітей про різноманітні події у соціальній сфері, в країні, тощо;
- врахування індивідуального стилю допитливості окремої дитини;
- усунення з процесу роботи з дитиною різних чинників перешкод формування допитливості - наявність в дитини різних видів страхів, відсутність уваги дорослого чи навіть глузування чи критика дій дитини тощо;
- тісний контакт і взаємодія педагога із найближчим оточенням дитини"[24].

На думку Шинкаревої Н. допитливість повинна бути сформована при наявності таких умов:

- наявність в дитини творчого інтересу до різних видів діяльності;
- усвідомленість дитиною власної діяльності;

- наявності певних емоцій від різних видів діяльності;
- володіння дитиною певними навичками та вміннями для роботи з інформацією;
- ініціативність дитини в процесі проведення пізнавальної діяльності .

Формування допитливості дошкільників здійснюється в процесі навчання, де розвиваються пізнавальні психічні процеси: відчуття, сприймання, представлення, пам'ять, увага, уява, мовлення.

Як інтегрована індивідуальна властивість особистості допитливість методологічно потребує застосування системного підходу до реалізації процесу її формування, забезпечення взаємодії різноманітних педагогічних впливів на мотиваційне поле дитини .

При цьому слід відмітити, що методика роботи з розвитку у старших дошкільників допитливості вимагає від педагога творчого керівництва . Відповідний підхід вимагає перетворення нестійких, спонтанних зацікавлень дітей, виникнення яких детермінується зовнішніми мотивами, у самостійні пізнавальні інтереси самої дитини з більш стабільною структурою, котрій типові вибірковість, дієвість і яка базується на внутрішній позиції самого дошкільника. При цьому робота з дітьми вимагає від вихователя творчого вибору переважаючих методів реалізації змісту відповідної діяльності (розповідь, бесіда, пошукова робота) і допоміжних, котрі б забезпечували регулювання участі дошкільників у пізнанні. До таких допоміжних видів роботи можна віднести ситуацію успіху, опору на життєвий досвід, дидактичну гру, інші засоби стимулювання цікавості (наочність, іграшки, сюрпризи).

Передумовами формування допитливості та пізнавального інтересу у дошкільнят є :

- зміст предметно-розвиваючого та навчально-ігрового середовища в групі ЗДО та вдома , яке було б узгоджено з пізнавальними можливостями різних дошкільників та з обсягом інформації, яка подається дитині , і яка б відповідала пізнавальним потребам дітей і стимулювала їх цікавість;

- активність дітей у отриманні та опрацюванні інформації;
- потреба дітей у нових уявленнях та ефективний розвиток в дітей вмінь і навичок самостійно задовольняти вказану потребу;
- раціональне співвідношення елементів відомого і невідомого в подаваній дітям інформації, застосування додаткової інформації, емоційність та цікавість навчально-ігрового матеріалу для дітей;
- реалізація оптимального співвідношення між використовуваними репродуктивними і творчими вправами;
- виявлення дошкільниками власної ініціативи і самостійності;
- активізація розумових сил дошкільників та їх вольових зусиль в процесі вирішення виниклих чи поставлених перед дитиною завдань;
- використання в процесі роботи ситуацій успіху, звертання до життєвого досвіду дитини..

Для розвитку допитливості використовуються наступні методи і прийоми:

- наочні - демонстрація й ілюстрація, показ способів дій;
- словесні - колективне читання, завчання напам'ять, придумовування казок чи розповідей;
- ігрові.

Ефективним методом розвитку допитливості дітей є застосування різних цікавих ігор, вправ, завдань, доступних для дошкільників з врахуванням їх віку. Головною особливістю цих видів діяльності слід вважати те, що всі вони повинні носити певний ефект новизни і несподіванки задля стимулювання пізнавального інтересу чи пізнавальної потреби дошкільника..

Серед всіх потенційних варіантів роботи по розвитку допитливості дошкільників особлива роль повинна бути відведена їх активній пошуковій діяльності, яка припускає:

- виникнення під час різних видів діяльності здивування і питання безпосередньо в самого дошкільника;

- постановку і прийняття дошкільником задачі для самостійного (чи спільного з педагогом) її розв'язку;

- організацію віднаходження розв'язку задачі, який би проходив через ряд переборних для дитини труднощів і в кінцевому кінцевому підсумку призводив би до позитивного результату;

- розв'язання задач (навчальних, трудових тощо) і демонстрація дитині перспективи відповідної роботи, що повинно було б викликати в дитини постановку нових питань і постановку нових завдань, завдяки чому інтерес стає невичерпним і усе більш стійким.

Крім того можуть бути використані наступні форми і методи організації діяльності дітей:

- цільові екскурсії чи прогулянки - у музеї, підприємства тощо;
- показ дітям тематичних слайдів, відеороликів, ілюстрацій;
- відвідування з дітьми різноманітних тематичних виставок чи самостійна організація вказаних виставок в закладі дошкільної освіти;
- проведення різноманітних заходів у ЗДО - свят, розваг, вікторин.

Таким чином, необхідною умовою розвитку допитливості в дошкільників є діяльність, що несе пізнавальну функцію.

Також доцільно використовувати наступні форми роботи з дітьми:

- образотворча діяльність дітей : малювання, аплікація, ліплення;
- різні види музичної і театралізованої діяльності дітей;
- використання добутків художньої літератури та народного фольклору;
- залучення дітей до участі в різноманітних народних святах, які організуються в ЗДО;

- проведення з дітьми різних видів фізкультурної й оздоровчої діяльності.

Можна також зауважити наступні умови організації навчального процесу з дітьми дошкільного віку, , що сприяють активізації і розвитку допитливості:

- використання такої організації навчання, в процесі якої б дошкільник залучалася до процесу самостійного пошуку і відкриття нових знань, розв'язку задач проблемного характеру;

- різноманітність інтелектуальної та практичної діяльності дітей в процесі занять. Слід враховувати, що одноманітність інформації і способів дій в процесі занять досить швидко викликає в дітей нудьгу і знижує їх ініціативність та активність;

- постійна модифікація форм роботи з дітьми шляхом постійної зміни форми питань, завдань, мотивації пошукову діяльність дошкільників, формування атмосфери напруженої колективної роботи;

- зміст занять має бути досить важким для дітей, однак посильним для них. Занадто простий матеріал не буде викликати в дітей інтересу, не давати можливості створення радості інтелектуальної перемоги, рішення проблеми, що підтримують пізнавальну активність. В той же час використання занадто складного для дітей матеріалу може знижувати рівень їх цікавості та мотивації до вирішення поставлених перед дітьми завдань та задач;

- зв'язок нового матеріалу, подаваного дітям дошкільного віку, з наявним в них власним досвідом;

- високий рівень емоційності педагога, його вміння керувати процесом пізнавальної діяльності дітей.

Методику формування допитливості можна подати так :

Емоційний компонент. Для розвитку вказаного компоненту повинні бути поставлені наступні завдання: викликати в дітей позитивну емоційну реакцію на різні види пізнавальних ситуацій; формування в дітей бажання виконувати поставлені перед дітьми завдання; навчання взаємодії з однолітками.

Для розвитку відповідного компоненту можуть бути використані наступні засоби:

- дидактичні ігри;

- проблемні запитання;

звертання до життєвого досвіду дітей;
демонстрація;
пояснення;
проблемні запитання;
практичні методи.

1. Інтелектуальний компонент. Для розвитку відповідного компоненту ставляться наступні завдання:

- активізація когнітивних процесів (мислення, пам'ять, уява) дошкільників;
- навчання дітей навичкам зосередження уваги;
- навчання дітей вмінням аналізу ситуації;
- розвиток інтелектуального спрямування дій дітей;
- навчання дітей словесно позначати власні дії.

Тут можуть бути використані наступні засоби

- вправи;
- дидактичні ігри;
- досліди;
- показ;
- пояснення;
- проблемні запитання;
- розвивальні ігри;
- ситуації пізнавальних утруднень;
- ситуації-несподіванки;
- спостереження;
- сюрпризні моменти.

2. Діяльнісний компонент.

Тут ставляться наступні завдання:

- розвиток самостійності;
- розвиток ініціативності;
- розвиток наполегливості, спроможності подолання труднощів.

Для цього компоненту можуть бути використані наступні засоби впливу : вправи; малюнки-ситуації; пізнавальні завдання; піктограми; сюжетно-рольові ігри; ситуації успіху, зацікавлення.

Для розвитку відповідних компонентів допитливості дітям слід пропонувати пізнавальні завдання різного характеру, зокрема:

- завдання на виявлення активності і творчості дітей , здійснювані дітьми самостійно, на базі спостережень, аналізу умов виконання.
- завдання на самостійне застосування дітьми наявних в них знань та вмінь в умовах, подібних до тих, у яких вони були набуті;
- завдання-вправи на спостереження явища, дослідження його, усвідомлення;

До прийомів емоційної активації розвитку допитливості та пізнавальної активності дітей дошкільного віку, можна віднести:

- незвичайний сюрпризний початок занять - наприклад, прихід у гості до дошкільників казкового персонажа;
- використання музичних або віршованих уривків в якості привітань (наприклад, на музичне заняття дошкільники заходять під музичний супровід), використання різноманітних ігрових прийомів тощо;
- використання індивідуальних заохочень дітей , похвал, позитивної оцінки діяльності дітей.

Педагогам буде доцільно [43]:

- спрямовувати дитячий пошук: "Пошукай дерев'яні, металеві та інші предмети у групі";
- вправляти дітей в порівнянні, аналізі, синтезі, узагальненні в процесі проведення різноманітних ігор та дидактичних вправ;
- здійснювати спостереження за процесом взаємодії дитини з однолітками у мікрогрупі, залучати дітей до обговорення проблем, розв'язання запропонованих ситуацій;
- навчання дітей виділяти завдання в різних іграх, діяльності: про що треба дізнатися, що знати;

- навчання дітей навичкам чіткого формулювання способів вирішення завдань
- здійснювати спонукання дошкільника до діяльності: "Я хочу зробити...допоможи мені", "Ходімо разом подивимося ...";
- здійснювати спонукання дітей до взаємодії з іншими однолітками; давати конкретні завдання; залучати до ігор, що сприяють розвиткові психічних процесів (уваги, пам'яті, сприймання, уяви, мислення);
- створення позитивного психологічного клімату в групі дітей для забезпечення ефективної їх комунікації між собою.

В процесі розвитку допитливості та пізнавального інтересу дошкільників важливим є використання різного типу завдань:

- узагальнювальні - завдання - спрямовані на активізацію та закріплення в дітей найпростіших механічних навичок виконання завдання ("пригадайте і скажіть", "подумайте, як можна відповісти на це запитання");
- розвивальні - завдання, спрямовані на створення передумов для розвитку інтелекту дошкільників(порівняй між собою предмети, опиши предмет за схемою);
- мотиваційні - завдання - спрямовані на розвиток творчого інтересу та потенціалу дітей (намалюй ілюстрацію до вірша, створи проект дитячого садка твоєї мрії, придумай як ти зміг би пояснити це прибульцю) .

Отже існує широке коло різноманітних видів роботи та засобів по розвитку допитливості дітей дошкільного віку.

1.3. Особливості ознайомлення дітей дошкільного віку з рідним краєм

Потужним інструментом роботи по розвитку допитливості та пізнавального інтересу дошкільнят може стати робота по їх ознайомленню з рідним краєм.

Як зауважує Рот Н. рідний край слід розглядати як "соціокультурний, філософський та психолого-педагогічний феномен, який містить потенціал для розвитку особистості та соціалізації дитини в дошкільні роки. Ще з давніх часів українці навчали дітей любити і берегти свою землю. Адже людина - це дзеркало свого народу, середовища, в якому вона проживає. Так і зараз, треба виховувати у дітей почуття любові до рідного міста, оспівуючи всю його красу: багатство і родючість землі, красу природи, людей - трудівників. Щоб правильно сприймати сьогодення, діти повинні знати історію свого краю, його народу. Зв'язок минулого з сучасним і з мрією дитини вирости в щасливому майбутньому, допоможе зрозуміти і полюбити рідний край"[45].

Рідний край в ознайомленні дошкільників слід розглядати як "культурну цінність, середовище життєдіяльності дошкільника та його саморозвитку; як простір пізнання дитиною навколишнього світу і його модель; як виховне середовище і простір громадянської, екологічної та художньо - творчої активності"[45].

Для ЗДО рідним краєм слід вважати безпосередній мікрорайон, у межах якого й знаходиться конкретний відповідний заклад. Саме в цьому мікрорайоні ЗДО проводяться різноманітні спостереження, прогулянки, екскурсії, подорожі, здійснюється науково-дослідницька та природоохоронна діяльність з дошкільниками.

Основами роботи по ознайомленню дітей дошкільного віку з рідним краєм повинні бути повсякденне використання різних форм усної народної творчості: оповідання, колисанки, лічилки, забавки.

Ознайомлення дошкільників з рідним краєм в ЗДО повинно бути організованою і керованою вихователем пізнавальною, пошуково-

дослідницькою, суспільно-корисною діяльністю дошкільників, котра була б спрямована на комплексне вивчення рідного краю (природа, побут, господарство, культура)[35].

Як зауважує Мартін А. "організація роботи по ознайомленню дітей з рідним краєм здійснюється як комплексне розв'язання пізнавальних, навчальних, виховних та мовленнєвих завдань. У процесі вирішення завдань по ознайомленню з рідним краєм вихователь має змогу"[35]:

- "здійснювати розвиток пізнавальної активності дошкільників, формування в них бажання якомога більш детально пізнати власний народ та його традиції;
- формування в дітей стійкого інтересу до вивчення історії, особливостей, неповторності рідного краю дитини;
- розвиток в дітей навичок пошуково-дослідницької діяльності, формування в дітей умінь аналізу, формування висновків" [20].

Аналогічні завдання визначає й Рот Н. [45]:

- "розвиток в дітей пізнавальної активності , формування в них бажання більш детально пізнати свій народ, свої національні корені;
- формування в дітей стійкого інтересу до народознавчого матеріалу, розвиток в дітей бажання пізнати його якомога більш детально, навчити дошкільників застосовувати власні знання у побуті, власному дитячому житті, запам'ятовувати вірші, прислів'я, приказки;
- прищеплення дітям елементарних трудових навичок народних ремесел"[45].

Головною метою вихователя під час роботи з ознайомлення дітей дошкільного віку з рідним краєм слід вважати систематичне залучення дошкільників до вивчення історії власної родини, власного роду, навчання дітей дошкільного віку шануванню і любові до власних батьків, ознайомлення дошкільників з особливостями природи свого власного краю, виховання в дошкільників бережливого ставлення до живих істот, навчання догляду за рослинами та тваринами рідної місцевості.

В процесі ознайомлення дітей з рідним краєм потрібно "знайомити дошкільників з народною іграшкою, із традиціями народу через ігрову діяльність, постійно проводити рухливі народні ігри, спортивні змагання, вправи з лялькою (вивчення характерних елементів українського національного одягу) "[22].

У діяльності ЗДО по ознайомленню дошкільників з рідним краєм можна умовно виділити два основні етапи:

1) навчально-освітній

На цьому етапі дошкільники засвоюють певні знання про власний рідний край, оволодівають елементарними вміннями і навичками працювати самостійно.

2) науково-дослідницький.

На цьому етапі діти проводять різні види науково-дослідницької роботи. Самостійно або колективно досліджують історію власного краю тощо"[35].

Ознайомлення дошкільників з рідним краєм у ЗДО "повинно охоплювати систему різних видів та форм краєзнавчої роботи і повинен бути організованою і керованою педагогом пізнавальною, пошуково-дослідницькою, суспільно-корисною діяльністю дошкільників, котра б сприяла комплексному вивченню рідного краю: природи, господарства, побуту, культури".

У роботі по ознайомленню дошкільників з рідним краєм головною метою повинен бути "системне вивчення різноманітного краєзнавчого матеріалу: від близького до далекого, від окремого до загального, від простого до складного. Як результат застосування відповідного підходу у дошкільника повинна бути сформована потреба пізнати світ рідного краю"[35].

Система роботи по ознайомленню дітей з рідним краєм у ЗДО повинна відповідати таким основним вимогам:

- "взаємодія дитячих колективів з місцевими установами й організаціями, які мають безпосереднє відношення до краєзнавчої діяльності;
- доступність;

- комплексність;
- наступність;
- науковість ;
- оптимальне поєднання пізнавально-пошукової і суспільно корисної діяльності дітей;
- плановість;
- систематичність;
- комплексне поєднання самостійної краєзнавчої діяльності дошкільників з ефективним керуванням з боку педагогів" [37].

Ознайомлюючи дошкільників з рідним краєм матеріал слід систематизувати за тематичним принципом[45]:

1. "Історичне минуле та пам'ятні місця рідного краю, міста, селища.
2. Подорож по різних районах краю, міста, селища.
3. Ознайомлення дітей з людьми, які прославили край, місто, селище
4. Ознайомлення дітей з героїчними сторінками краю, міста, селища"[45].

Роботу по ознайомленню дітей дошкільного віку з рідним краєм потрібно реалізовувати за такими принципами[45]:

1. "Включення ознайомлення дітей дошкільного віку з рідним краєм у цілісний навчально-виховний процес ЗДО.
2. Введення нового матеріалу у роботу з дітьми з використанням поступового переходу від максимально близького дитині до більш загального, наприклад - культурно-історичних фактів.
3. Створення умов активного залучення дошкільників до навколишньої дійсності, розвиток в дітей відчуття власної причетності до того, що відбувається навколо.
4. Створення в ЗДО краєзнавчих музеїв чи краєзнавчих куточків
5. Використання діяльнісного підходу, з наданням дошкільникам змоги власноруч обирати вид діяльності, в якому вони бажали б передати власні почуття, уявлення про побачене та почуте (творча гра, придумування

розповідей, виготовлення поробок, аплікація, ліплення, малювання, екскурсії по рідному краю, участь у благоустрої міста).

6. Залучення дітей до участі у різноманітних місцевих святах для занурення їх в атмосферу загальної радості, що забезпечить змогу дошкільникам відчувати себе рівноправними мешканцями міста чи селища.

7. Надання дошкільникам змоги брати участь у виборі форм і методів роботи по ознайомленню їх з рідним краєм. Це повинно сприяти підвищенню пізнавальної та емоційної активності дошкільників.

8. Створення предметно-розвивального середовища в групі та ЗДО, метою якого було б сприяння розвитку особистості дошкільника на базі народної культури з опорою на краєзнавчий матеріал, і яке б дало змогу забезпечити потребу дитини в пізнанні його за законами добра та краси.

9. Організація роботи ЗДО з батьками дітей під гаслом: знання та любов батьків до рідного міста повинні передаватися дітям.

Серед методів ознайомлення дітей дошкільного віку з рідним краєм найбільш доцільними будуть:

- "організоване спостереження дітей за навколишньою реальністю в ефективному поєднанні з читанням художніх творів, слуханням музики, малюванням, розглядом картин;

- систематичне проведення різноманітних екскурсій з вихованцями ЗДО по найбільш видатним місцям рідного краю, відвідування музеїв, виставок;

- проведення різних видів бесід з дітьми із використанням методичних прийомів (запитання, порівняння, індивідуальні завдання, звернення до досвіду дошкільників);

- участь дошкільників в благоустрої та охороні природи;

- прилучення дошкільників до участі в народних традиційних святах;

- широке використання в процесі роботи з дітьми фольклору в усіх його жанрах ;

- ознайомлення дошкільників з народним декоративно-прикладним мистецтвом, побутом, одягом"[45].

До ефективних методів і форм організації роботи по ознайомленню дошкільників з рідним краєм належать[45]:

- "екскурсії вулицями рідного селища чи міста, наприклад до історичних пам'яток чи визначних місць міста чи селища;
- бесіди з відомими людьми;
- екскурсії до парків;
- запрошення членів родин вихованців у ЗДО для проведення бесід з дітьми;
- розгляд ілюстративних матеріалів - картин, фотографій рідного міста, демонстрація презентацій про рідне місто чи перегляд відео краєзнавчого змісту;
- розповіді педагога;
- узагальнюючі бесіди;
- читання та інсценування разом з дітьми творів художньої літератури; краєзнавчого характеру
- зустрічі з родичами дітей за межами ЗДО за місцем роботи "[45].

Вказані методи можуть бути використані під час реалізації різних форм організації роботи по ознайомленню дошкільників з рідним краєм. Такими формами є заняття, екскурсії як особливий вид занять, цільові і повсякденні прогулянки.

Форми проведення роботи по ознайомленню дошкільників з рідним краєм поділяють на:

- (піші прогулянки;
- дитячий туризм;
- екскурсії;
- міні-подорожі вихідного дня спільно з батьками;
- перегляд фотоальбомів;
- перегляд відеоматеріалів;
- цілеспрямовані прогулянки;
- читання дітям творів про рідний край..

Заняття з ознайомлення дошкільників з рідним краєм доцільно проводити один раз на тиждень. При повторному зверненні до краєзнавчого матеріалу, зміст його повинен поступово збагачуватися. .

Як зауважує Рот Н. "Для ознайомлення дітей з рідним містом доцільно використовувати такі теми: "Історія міста", "Праця дорослих", "Відпочинок в рідному місті", "Природа", "Культура поведінки в місті", "Захисники міста", "Визначні пам'ятки міста""[45].

Для досягнення оптимального результату в процесі ознайомлення з рідним краєм та його особливостями доцільно дотримуватись наступних правил:

1. "Демонстрація наочності при розповідях та бесідах про рідне місто чи селище - фото, картин, відео тощо.
2. Реалізація активного діалогу з дітьми під час розповідей чи бесід про рідний край.
3. Застосовувати виключно доступну дошкільникам лексику, при потребі одразу пояснювати дітям значення незнайомих слів, назв; не вживати в процесі бесід складної термінології і не перезавантажувати розповідь складними граматичними конструкціями"[45].

Знання та враження дошкільників доцільно постійно збагачувати та розширювати, стимулювати цікавість дітей до пізнання історії та сьогодення рідного краю у різних видах діяльності.

Висновки до розділу 1

Під допитливістю слід розуміти якість, що властива дитині і яка виражається в активному інтересі до навколишнього світу, у прагненні усе розглянути, поторкати, пустити в хід. Зовні допитливість виявляється в численних питаннях, заданих дитиною дорослому з приводу навколишнього світу. Структурно до допитливості входять знання, емоційна складова, а також вольовий та діяльнісний компоненти. Важливо відзначити, що допитливість тісно пов'язана з пізнавальною мотивацією дитини, яка спонукає її самостійно

шукати відповіді та розширювати власний досвід. Вона також стимулює формування навичок критичного мислення та уміння аналізувати нову інформацію. Розвиток допитливості у дошкільників створює міцну основу для подальшого навчання і життєвого саморозвитку, оскільки формує внутрішню зацікавленість у навчанні та відкриття нового.

Ознайомлення з рідним краєм є дуже важливим компонентом роботи в сучасних закладах дошкільної освіти. Вказана діяльність спрямована на формування в дошкільників різноманітних здібностей та якостей, наприклад на мовленнєвий розвиток, патріотичне та естетичне виховання тощо. Для забезпечення ефективності відповідної роботи повинні бути використані різні форми та методи роботи, наприклад екскурсії, читання художньої літератури, використання фольклору тощо. Крім того, така діяльність сприяє розвитку у дітей соціальних навичок, умінню взаємодіяти з однолітками та дорослими під час спільних пізнавальних завдань. Ознайомлення з рідним краєм формує у дітей цілісне уявлення про культуру, природу та історію свого населеного пункту і країни загалом. Використання інтегрованого підходу, що поєднує різні види діяльності, дозволяє максимально заохотити дітей до активного пізнання та формує стійкий інтерес до світу навколо них.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ФОРМУВАННЯ ДОПИТЛИВОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З РІДНИМ КРАЄМ

2.1. Опис програми дослідження

Для практичного вивчення потенціалу роботи по ознайомленню старших дошкільників з рідним краєм в процесі розвитку їх допитливості в нашій роботі було проведене емпіричне дослідження. Мета даного дослідження полягала в визначенні впливу роботи по ознайомленню дітей старшого дошкільного віку з рідним краєм на розвиток в дітей їх допитливості.

Відповідно до мети нашого емпіричного дослідження, перед ним були поставлені наступні завдання:

1. Розробити методологію проведення діагностики рівня розвитку допитливості дітей старшого дошкільного віку.
2. З використанням розробленої методології провести діагностику наявного на початковому етапі роботи рівня сформованості допитливості в дітей старшого дошкільного віку.
3. Розробити основні засади програми роботи по розвитку допитливості дітей старшого дошкільного віку при ознайомленні з рідним краєм.
4. Апробувати розроблену програму роботи з дітьми старшого дошкільного віку
5. Провести повторну діагностику рівня сформованості допитливості в дітей старшого дошкільного віку.
6. Шляхом співставлення даних первинної та повторної діагностики визначити вплив проведеної роботи на розвиток в дітей старшого дошкільного віку їх допитливості

Відповідно до поставлених завдань, вся робота в нашому емпіричному дослідженні була розбита на 3 етапи:

1. Констатувальний (розв'язувалися завдання 1 та 2)
2. Формувальний (вирішувалися завдання 3 та 4)

3. Контрольний (вирішувалися завдання 5 та 6)

Отже першим етапом нашого дослідження стала розробка методології проведення діагностики рівня сформованості в дітей старшого дошкільного віку допитливості. Розробка методології включала в себе:

- визначення критеріїв та показників оцінювання рівня сформованості допитливості в дітей старшого дошкільного віку;
- визначення рівнів оцінювання сформованості допитливості в дітей старшого дошкільного віку по окремим критеріям та загалом;
- підбір методик діагностики рівня сформованості допитливості в дітей старшого дошкільного віку по окремим критеріям;

На базі аналізу наукової літератури, нами були виділені наступні критерії та показники, що можуть характеризувати допитливість дітей старшого дошкільного віку:

1. Когнітивний критерій:

- 1) рівень уваги та інтересу дитини до певних явищ, подій чи предметів;
- 2) кількість та якість питань, що задають діти з приводу певних явищ, подій чи предметів;
- 3) власні міркування дітей з приводу певних явищ, подій чи предметів

2. Емоційний критерій:

- 1) рівень та характеристика емоційних відреагувань дошкільників на певні явища, події чи предмети;
- 2) переважання позитивних чи негативних реакцій дитини або байдужості до певних явищ, подій чи предметів;
- 3) стійкість відповідних емоційних реакцій дітей

3. Діяльнісний

- 1) рівень пізнавальної активності дитини;
- 2) рівень ініціативності дитини в плані пізнання навколишнього світу;
- 3) рівень самостійності дитини з відповідного питання.

Для оцінювання по відповідних критеріях та показниках були обрані наступні рівні оцінок:

1. Високий - свідомі увага та інтерес до певних явищ, подій чи предметів, висока кількість адекватних питань по різних темах, переважання позитивних емоційних реакцій на певні явища, події чи предмети, високий рівень пізнавальної активності, ініціативності та самостійності у пізнавальних діях.
2. Середній - періодичні прояви уваги чи інтересу до певних явищ, подій чи предметів, наявність різних питань по цікавлячим темах, хоча й не дуже високої кількості; наявність певних емоційних реакцій, хоча й не завжди й потенційно не відповідних певних фактам; наявність певної пізнавальної активності та ініціативності, хоча це й не типологічними характеристиками особистості дитини.
3. Низький - дуже малий рівень уваги та інтересу до певних явищ, подій чи предметів, переважання байдужності або негативних реакцій на них, переважання безініціативності, відсутності самостійності та власної активності щодо пізнання навколишнього світу.

Зазначені критерії та рівні оцінювання по ним зведені в загальну таблицю (табл. 2.1.)

Таблиця 2.1.

Критерії та рівні оцінювання допитливості дітей старшого дошкільного віку

Рівні оцінювання	Критерії		
	Когнітивний	Емоційний	Діяльнісний
Низький	Дитина переважно не виявляє усвідомленої уваги й інтересу до певних явищ, подій чи	Дитина ситуативно виявляє усвідомлену увагу та інтерес до певних явищ, подій чи предметів, досить часто задає питання про зовнішні їх ознаки . Питання дітей мають	Дитина виявляє усвідомлену увагу й інтерес до явища, події чи предмета, задає багато питань, що свідчать про глибину

	предметів , питання задаються виключно про зовнішні ознаки предмета. Часто питання дитини відбивають повсякденні зв'язки і відносини; дитина може не виявляти цікавість до відповідей	наслідковий характер, сполучаються з питаннями, що уточнюються; відповіді дитина переважно вислуховує з інтересом, може висувати власні версії відповідей, може наполягати на них, орієнтуючись на власний досвід чи життєві представлення.	проникнення в явища, що спостерігаються. Питання носять переважно причинно- наслідковий характер, відбивають спроби зрозуміти істотні зв'язки і відносини в навколишньому світі, дитина уважно вислуховує відповіді, співвідносить їх із системою наявних знань, представлень і суджень.
--	---	--	---

Продовження табл. 2.1

Середній	В дитини не відзначається позитивного емоційного ставлення до явища, події чи предмета. Переважно байдуже ставиться до різних нових фактів, предметів	Позитивні прояви до певного явища, події чи події. Наявні, хоча можуть відзначатися й нестійкістю й різнотиповістю	В дитини відзначається постійне позитивне ставлення до певних явище, подій чи предметів
Високий	Дитина не виявляє активних і самостійних дій спрямованих на пізнання явища, події чи предмета; переважно хоч якась зацікавленість наявна лише на початку діяльності. Дії дитини не відрізняються продуктивністю. Можливе відмовлення від виконання певної діяльності.	Дитина не завжди виявляє активні та самостійні дії, спрямовані на пізнання явища, події чи предмета. Активність дитини вимагає спонукання ззовні, спрямування думки дитини з боку дорослого, чи заохочення досягнення успіху на проміжних етапах діяльності підвищують активність дитини. При зіткненні з труднощами в дитини може відзначатися безпорадність, дитина	Дитина практично завжди виявляє активні і самостійні дії, спрямовані на пізнання явища, події чи предмета. В процесі власної діяльності використовує наявні знання, діє впевнено, невимушено, В дитини відзначається схильність до конструктивних, цілеспрямованих рішень. Ситуації утруднень підсилюють активність дитини. Виявляє виражене прагнення до пошуку

		має потребу в сприянні дорослого. При здійсненні діяльності може випускати з уваги окремі деталі змісту задачі, допускаються помилки, прагнення до самостійного їхнього виправлення не виражено.	самостійного рішення. Інструкцію слухає уважно, задачу приймає відразу і виконує в повному обсязі.
--	--	--	--

Важливим аспектом розробки методології проведення дослідження є підбір адекватних та репрезентативних методик оцінки по різних критеріям оцінювання. Для нашого дослідження були обрані наступні методи діагностики рівня розвитку допитливості дітей старшого дошкільного віку:

1. Спостереження за вільною діяльністю дітей в різних видах діяльності - ігрової, навальної, образотворчої тощо. В процесу спостережень увага акцентувалася на наступних моментах

- 1) як дитина реагує на певні явища, події чи предмети;
- 2) рівень ініціативності дитини;
- 3) рівень активності дитини;
- 4) рівень самостійності дитини;
- 5) рівень залученості дитини в різні види діяльності;

2. Бесіди з дітьми на різні теми. В процесі відповідних бесід увага акцентувалася на наступних моментах:

- 1) кількість питань, які ставляться дітьми в процесі бесід;
- 2) якість питань, які ставляться дітьми в процесі бесід;
- 3) особливості міркувань дітей з приводу різних явищ, подій та предметів;
- 4) знання дітей про різні явища, події та предмети;
- 5) цікавість дітей до нового матеріалу та нових знань;

- 6) ініціативність та активність дітей в процесі бесід;
- 7) емоційні реакції дітей на певні явища, події та предмети, обговорення яких здійснювалося в процесі бесід

3. Виконання дітьми спеціально організованих вправ та завдань. До таких вправ та завдань, зокрема були віднесені:

1) Ігрова вправа «Так - ні»

Методика спрямована на дослідження динаміки розвитку допитливості (дослідницької активності) у формі питань, уміння бачити проблеми і знаходити невідоме у відомому, незвичайне в звичайному.

Стимульний матеріал: скринька з вкладеними в неї предметами, іграшками. Педагог добирає за своїм розсудом до 10 найменувань.

Процес діагностики: дитині необхідно за допомогою питань , які задаються їй, відгадати, що заховано в скриньці, при цьому не задавати прямих запитань типу «Що це?» (можна дати підказку дитині). Виконане завдання оцінюється в кількісному вираженні (по балах від 0 до 3). Результати заносяться в таблицю.

2) Методика «Дерево бажань» .

Ціль: вивчення рівня допитливості дітей: чи є прагнення проникнути в причинно -наслідкові зв'язки явищ, наскільки чітко виявляється в дитини дослідницький інтерес до світу.

(використовуються картинки і словесні ситуації наступного змісту:

Чарівник може виконати 5 твоїх бажань. Щоб ти в нього попросив? (6 хв.)

Мудрець може відповісти на будь-які твої питання. Про що б ти запитав у нього? (реєструються перші 5 відповідей) – 6 хв.

Килим-літак у мить ока доставить тебе куди ти захочеш. Куди б ти хотів злітати? (реєструються перші 5 відповідей) – 6 хв.

Чудо-машина вміє усе на світі: шити, пекти піццу, мити посуд, робити будь-які іграшки. Що повинна зробити чудо-машина по твоєму наказу? – 5 хв.

Головна книга країни Уявляндії. У ній будь-які історії про усе на світі. Про що б ти хотів довідатися з цієї книги? – 5 хв.

Ти потрапив разом з мамою в таке місце, де усе дозволяється. Ти можеш робити усе, що твоїй душі завгодно. Придумай, що б ти в такому випадку робив? – (реєструються перші 5 відповідей) – 4 хв.

З відповідей вибираються відповіді пізнавального характеру.

1. Високий рівень допитливості 9 відповідей і вище.
2. Середній рівень допитливості – від 3 до 8 відповідей.
3. Низький рівень допитливості – 2 і менше відповідей.

Якісний аналіз:!!

1. Високий рівень – прагнення проникнути в причинно-наслідкові зв'язки явищ, чітко виявляється дослідницький інтерес до світу.
2. Середній рівень – потреба в знаннях мається, але залучає тільки конкретна інформація, причому досить поверхнева.
3. Низький рівень – діти задовольняються односкладовою інформацією, наприклад їх цікавить реальність почутої колись казки, легенди і т.д.

З використання вказаних критеріїв, показників, рівнів оцінювання та методик й було проведено констатувальну діагностику емпіричного дослідження.

Другий етап емпіричного дослідження - формувальний, більш детально буде описано в п. 2.3. роботи.

Останнім етапом емпіричного дослідження став контрольний етап. Він включав в себе два підетапи:

1. Безпосереднє проведення контрольної діагностики. Оскільки її результати повинні бути співставлені з даними первинної, то здійснюватися контрольна діагностика повинна з використанням методик первинної діагностики.
2. Співставлення отриманих даних контрольної та констатувальної діагностики та на виявлення впливу проведення формувального етапу на базі результатів відповідного співставлення.

У відповідності до таких положень й було проведено емпіричне дослідження нашої роботи.

2.2. Аналіз рівня розвитку допитливості в дітей дошкільного віку

Після розробки методології проведення діагностики було здійснено безпосереднє обстеження рівня сформованості допитливості в дітей дошкільного віку. В якості бази нашого емпіричного дослідження виступив ЗДО "Сонечко" м. Пирятин Лубенського району Полтавської області. Всього до проведення дослідження було залучено 21 дитину цього садочку, які були розбиті на 2 групи - експериментальну (10 дітей) та контрольну (11 дітей). На формуальному етапі емпіричного дослідження з дітьми експериментальної групи проводилася спеціально організована робота по розвитку допитливості, в той час як дітей контрольної групи продовжували зайняття за попереднім планом роботи.

Результати проведеної діагностики по кожній дитині представлені в табл. 2.2. В цій таблиці задля збереження конфіденційності персональних даних дітей, не вказані їх особисті дані.

Таблиця 2.2.

Результати проведеної констатувальної діагностики

Дитина	Критерій			Загалом
	Когнітивний	Емоційний	Діяльнісний	
ЕГ				
1	низький	низький	низький	низький
2	низький	низький	низький	низький
3	середній	середній	середній	середній
4	низький	низький	низький	низький
5	високий	високий	високий	високий

6	низький	низький	низький	низький
7	середній	низький	середній	середній
8	низький	середній	низький	низький
9	середній	середній	низький	середній
10	низький	низький	низький	низький
КГ				
1	низький	низький	низький	низький
2	низький	низький	низький	низький
3	середній	низький	середній	середній
4	низький	низький	низький	низький
5	середній	середній	середній	середній
6	низький	низький	низький	низький
7	високий	середній	високий	високий
8	низький	середній	низький	низький
9	середній	середній	низький	середній
10	низький	низький	низький	низький
11	низький	низький	низький	низький

Результати відповідної обробки представлені в табл. 2.3. та для візуального сприйняття на рисунках додатку А.

Таблиця 2.3.

Розподіл груп дітей за рівнями сформованості допитливості

Критерій	Рівень оцінки	ЕГ		КГ	
		кількість дітей	частка, %	кількість дітей	частка, %
Когнітивний	низький	6	60,00	7	63,64
	середній	3	30,00	3	27,27
	високий	1	10,00	1	9,09
Емоційний	низький	6	60,00	7	63,64

	середній	3	30,00	4	36,36
	високий	1	10,00	0	0,00
Діяльнісний	низький	7	70,00	8	72,73
	середній	2	20,00	2	18,18
	високий	1	10,00	1	9,09
Загалом	низький	6	60,00	7	63,64
	середній	3	30,00	3	27,27
	високий	1	10,00	1	9,09

Структура розподілу оцінок рівнів сформованості як окремих критеріїв, так і допитливості загалом є практично ідентичною між контрольною та експериментальною групами. Це свідчить про подібність початкового рівня розвитку допитливості дітей у обох групах. Водночас така схожість дозволяє коректно оцінювати ефективність будь-яких подальших втручань чи методичних впливів на розвиток допитливості. Зіставлення результатів за окремими критеріями підтверджує відсутність суттєвих відмінностей на стартовому етапі дослідження. Це створює надійну основу для подальшого порівняння змін у динаміці розвитку допитливості.

В обох групах переважають діти з низьким рівнем сформованості як різних критеріїв, так і всієї допитливості загалом. Їх частка знаходиться в межах 60,00-63,63 %, що є досить високим показником, що потребує уваги. Така статистика свідчить про те, що більшість дітей не проявляють достатньої самостійної активності у пізнавальній діяльності. Це також вказує на потребу у спеціально організованих формах роботи, що стимулюють розвиток допитливості. Позитивним є те, що низький рівень є початковим, а отже, потенційно піддається корекції та розвитку.

В обох групах відзначена досить невисока частка дітей з високим рівнем сформованості як окремих критеріїв, так і допитливості загалом — в межах 0-10 %. Це свідчить про те, що лише невелика частина дітей демонструє виражену пізнавальну активність і самостійну ініціативу. Відсутність високих

рівнів у більшості дітей підкреслює необхідність цілеспрямованої роботи педагогів щодо стимулювання допитливості. Також це свідчить про нерівномірність розвитку пізнавальних здібностей серед дошкільників. Відповідно, наявність навіть невеликої кількості дітей з високим рівнем формує позитивний приклад для інших і може бути використана в колективній діяльності для стимулювання інтересу.

Найбільш високим рівнем сформованості в обох групах відзначається емоційний критерій розвитку допитливості. Діти яскравіше реагують на нові явища емоційно, ніж когнітивно, що підкреслює роль емоційної складової у мотивації пізнання. Водночас емоційні прояви є нестійкими та швидко зникають без додаткового стимулювання. Це свідчить про необхідність застосування методик, які підтримують тривалу зацікавленість та емоційне включення дітей у процес пізнання. Такі результати вказують на потенціал емоційної мотивації як ресурсу для розвитку допитливості при правильній педагогічній підтримці.

Проведені бесіди показують не дуже високий рівень активності дітей у плані постановки питань за різними темами та відповідей на інші питання. Переважно діти задають стандартизовані питання, не занурюючись глибоко у специфіку явища, події чи предмета, що досліджується. Питання дітей часто є типізованими та стандартними, що свідчить про обмеженість їхнього досвіду або недостатній розвиток навичок спостереження та аналізу. Це підкреслює важливість організації цілеспрямованих педагогічних ситуацій, які стимулюють формування більш глибоких запитань. Додатково, відзначена тенденція свідчить про потребу в навчанні дітей способам формулювання власних запитів і розвитку критичного мислення.

Емоційні прояви дітей на нові явища, події чи предмети є більш яскравими в порівнянні з когнітивним компонентом допитливості. Однак у більшості дітей вони є досить слабкими і швидко загасають. Переважна більшість дітей швидко втрачає інтерес до нового, починає сприймати його як відоме і слабо реагує емоційно на відповідні предмети чи події. Те саме

стосується й негативних реакцій, що свідчить про певну індіферентність емоційної сфери. Це підкреслює необхідність цілеспрямованих педагогічних втручань для підтримки стабільного емоційного залучення дітей у пізнавальну діяльність.

Переважна більшість дітей у своїй діяльності досить слабо ініціативна та допитлива. Рівень їхньої самостійної активності у пізнанні нового низький — вони не цікавляться, наприклад, будовою нових предметів, матеріалом, з якого вони зроблені, або наслідками певних подій для свого життя. Часто такі діти потребують зовнішньої підтримки та стимулювання від дорослих, щоб проявити допитливість. Це вказує на необхідність організації спеціальних завдань та ігор, що сприяють розвитку самостійного пізнавального пошуку. Крім того, важливо системно формувати у дітей внутрішню мотивацію до дослідження нового, використовуючи різноманітні форми роботи та інтерактивні методи.

Отже, в цілому можна відзначити досить невисокий рівень сформованості допитливості дітей дошкільного віку, що свідчить про нагальну потребу в проведенні додаткової цілеспрямованої роботи по її розвитку. Підтримка та стимулювання допитливості має стати одним із пріоритетів педагогічної діяльності в закладах дошкільної освіти. Важливо використовувати інтегрований підхід, поєднуючи емоційні, когнітивні та діяльнісні компоненти. Це дозволить поступово підвищити рівень пізнавальної активності та зацікавленості дітей. Систематична робота в даному напрямі забезпечить формування стійких навичок самостійного пізнання та дослідницької активності, що стане базою для подальшого навчання.

2.3. Характеристика роботи по розвитку допитливості дітей дошкільного віку в процесі ознайомлення з рідним краєм

Наступним етапом нашої роботи стало проведення формувальної експериментальної роботи, тобто формувального етапу емпіричного дослідження. Мета цього етапу полягала в стимулюванні розвитку допитливості дітей старшого дошкільного віку в процесі їх ознайомлення з рідним краєм. На цьому етапі ми прагнули не лише надати дітям нові знання, а й сформувати у них стійкий інтерес до пізнання навколишнього середовища, сприяти розвитку ініціативності та самостійності у дослідницькій діяльності. Важливим завданням було створення умов, за яких діти змогли б активно проявляти свою допитливість у різних формах діяльності, поєднуючи когнітивні, емоційні та творчі компоненти. Формувальний етап дослідження включав систематичне спостереження за реакціями дітей, аналіз їхньої активності та відповідну корекцію методичних підходів.

Основними завданнями нашої роботи на формувальному етапі були:

- Формування у дошкільників знань та уявлень про власний рідний край — рідне місто, область, країну. Це завдання передбачало знайомство дітей з основними географічними, історичними та культурними особливостями регіону. Залучення дітей до спостережень та обговорень допомагало їм систематизувати отримані знання. Також акцент робився на формуванні цілісного уявлення про рідний край як частину їхнього життя і досвіду.

- Закріплення знань дітей про назви різних об'єктів рідного краю, місце розташування відповідних об'єктів та їхні функції. Це сприяло розвитку просторового мислення та орієнтації в навколишньому середовищі. Діти мали змогу порівнювати знайомі та нові об'єкти, формуючи власну систему знань. У процесі роботи використовувалися наочні матеріали, картографічні схеми, фотографії та ілюстрації. Такий підхід дозволяв поступово формувати у дітей уявлення про зв'язки між об'єктами та їхнім значенням для життя громади.

- Ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з культурою, традиціями та звичаями власної країни та рідного краю. Особлива увага приділялася народним святкам, обрядам, музичним та художнім творам місцевого значення. Це завдання сприяло розвитку у дітей естетичного смаку та формуванню культурної ідентичності. Практичні заняття, у яких діти могли брати участь у творчих процесах, сприяли більш глибокому засвоєнню знань. Ознайомлення з традиціями виховувало у дітей повагу до минулого та інтерес до сучасного культурного життя.

- Розвиток у дошкільників цікавості до вивчення різних аспектів краєзнавства — історії, народної символіки, пам'яток культури та природи. Ця робота стимулювала пізнавальну активність та формувала бажання самостійно досліджувати навколишнє середовище. Використання інтерактивних методів навчання, таких як пошукові завдання та квест-ігри, сприяло закріпленню знань і розвитку допитливості. Особливо ефективними виявилися заняття, які поєднували емоційне та діяльнісне залучення дітей. Результатом стало формування вміння спостерігати, аналізувати та робити власні висновки.

- Залучення дітей до рідної культури через ознайомлення з народно-декоративним мистецтвом, промислами та ремеслами рідного краю. Це сприяло розвитку творчих здібностей, дрібної моторики та естетичного сприйняття. Діти мали змогу власноруч створювати вироби, повторюючи техніки народних майстрів. Такий практичний досвід посилював зацікавленість дітей та дозволяв глибше зрозуміти культурні особливості свого краю. Через творчість формувалися не лише навички, а й позитивне ставлення до власної історії та культури.

- Патріотичне та естетичне виховання дітей старшого дошкільного віку передбачало формування почуття гордості за свій рідний край і країну загалом. Діти знайомилися з державними символами, відомими постатями та історичними подіями, що сприяло формуванню ціннісного ставлення до своєї держави. Під час роботи використовувалися ігрові, театралізовані та дослідницькі методи, що сприяло більш глибокому емоційному засвоєнню

матеріалу. Водночас формувалося розуміння взаємозв'язку між культурною спадщиною та повсякденним життям людей. Це створювало умови для комплексного розвитку особистості дошкільника.

- Розвиток пізнавальної активності, ініціативності, самостійності, креативності та творчих здібностей дітей відбувався через різні форми діяльності — ігри, експерименти, рольові завдання, творчі проекти. Вони стимулювали активне мислення, бажання задавати питання та шукати відповіді. Особлива увага приділялася формуванню навичок критичного мислення, умінню аналізувати отриману інформацію та робити власні висновки. Всі ці компоненти взаємопов'язані та сприяють цілісному розвитку допитливості. Систематичне використання різноманітних методик створювало умови для стійкого зацікавлення дітей у пізнавальній діяльності.

Програма нашої роботи по розвитку допитливості дітей в процесі ознайомлення з рідним краєм базувалася на таких принципах: тісного взаємозв'язку краєзнавчої роботи з іншими напрямками навчально-виховної роботи; поступовості від знайомства з найближчим оточенням до більш віддалених об'єктів; врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей; використання діяльнісного підходу та ігрової діяльності; широкого застосування наочності; системності та систематичності роботи; створення розвивального середовища в групі, яке стимулювало допитливість та пізнавальний інтерес. Дотримання цих принципів дозволяло забезпечити комплексний та поступовий розвиток допитливості, поєднуючи емоційне, когнітивне та діяльнісне залучення дітей.

Програма включала цілісні заняття та окремі частини на теми: ознайомлення дітей з рідною областю та її особливостями; знайомство з культурою, традиціями та звичаями рідного краю; ознайомлення з рідним містом, його вулицями та архітектурою; дослідження природи рідного краю та її особливостей. Використання таких тем дозволяло поступово розширювати уявлення дітей про навколишній світ, стимулювати їхню активність і формувати стійкий інтерес до краєзнавства. Кожна тема була інтегрована в

освітній процес, поєднувала різні види діяльності та забезпечувала всебічний розвиток допитливості, творчих здібностей і пізнавальної активності дітей.

Програма формування роботи з розвитку допитливості дітей старшого дошкільного віку через ознайомлення з рідним краєм

Мета програми: сприяти розвитку допитливості, пізнавальної активності та креативності дітей старшого дошкільного віку через систематичне ознайомлення з рідним краєм, його природою, культурою, традиціями, історією та архітектурою.

Принципи побудови програми: тісний взаємозв'язок з іншими напрямками навчально-виховної роботи – інтеграція краєзнавства в загальний освітній процес; поступовість – від знайомства з найближчим оточенням до більш віддалених об'єктів (дім → дитячий садок → місто → область → країна); врахування вікових та індивідуальних особливостей – диференційовані завдання, доступна подача матеріалу; діяльнісний підхід – активне залучення дітей до різних видів діяльності; ігрова діяльність як провідний вид діяльності – дидактичні, театралізовані та сюжетно-рольові ігри; широке використання наочності – картинки, фотографії, відео, мультимедійні презентації; системність і систематичність – періодичне включення краєзнавчого матеріалу в освітній процес; розвивальне середовище в групі – стимулювання інтересу та пізнавальної активності дітей.

Зміст програми (конкретні теми)

1. Ознайомлення з Полтавською областю та її особливостями

- «Полтавська область: що я про неї знаю?»
- «Природні багатства рідного краю»
- «Визначні місця рідної області»
- «Символи області» (герб, прапор, гімн)
- «Люди, які прославили рідний край»

2. Ознайомлення з культурою, традиціями та звичаями

- «Свята нашого краю»
- «Народні пісні та танці»

- «Народні казки та легенди»
- «Звичаї та традиції предків»
- «Свійське господарство та ремесла»

3. Ознайомлення з рідним містом та архітектурою

- «Вулиці мого міста»
- «Архітектурні пам'ятки міста»
- «Громадські місця та заклади»
- «Історія міських будівель»
- «Місто очима дитини» (малюнки, макети)

4. Ознайомлення з природою рідного краю

- «Рослини нашого краю»
- «Тваринний світ рідного краю»
- «Пори року та явища природи»
- «Збережемо природу рідного краю»
- «Природа навколо нас» (екскурсії, дослідни)

5. Творчі та інтегровані заняття

- «Мій рідний край у малюнках та аплікаціях»
- «Створюємо карту рідного міста»
- «Рольові ігри «Життя в нашому місті»»
- «Краєзнавчі квести та дослідни»
- «Виставки дитячих робіт»

В процесі реалізації програми нашої роботи по розвитку допитливості дітей старшого дошкільного віку ми реалізовували наступні методи та форми роботи:

Бесіди та обговорення – проводилися структуровані та тематичні бесіди з дітьми, спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності, формування уміння задавати питання та висловлювати власні думки. Бесіди поєднували когнітивну та емоційну складові допитливості, сприяючи розвитку умінь спостерігати та аналізувати явища навколишнього світу. Особлива увага

приділялася стимулюванню дітей до самостійного пошуку відповідей на власні запитання.

Ігрові методи навчання – включали дидактичні, сюжетно-рольові та театралізовані ігри, що дозволяли дітям у ігровій формі досліджувати рідний край. Завдяки ігровим формам роботи діти змогли проявляти ініціативність, творчість та активну участь у навчальному процесі. Ігри також стимулювали розвиток комунікативних навичок та соціальної взаємодії між дітьми.

Практичні та дослідницькі завдання – включали спостереження за природними явищами, експерименти, створення моделей та макетів рідного міста чи природних об'єктів. Такі завдання сприяли формуванню у дітей навичок спостереження, порівняння, аналізу та критичного мислення. Практична діяльність дозволяла закріплювати отримані знання через активну участь.

Творчі завдання та проєкти – включали малювання, аплікації, колективне створення карт, тематичні виставки дитячих робіт. Завдяки творчим методам діти виявляли креативність та самовиражали власні уявлення про рідний край. Це дозволяло інтегрувати різні види діяльності і одночасно стимулювало емоційну, пізнавальну та діяльнісну складові допитливості.

Екскурсії та виїзні спостереження – проводилися у межах рідного міста, до визначних об'єктів та природних територій області. Такий підхід дозволяв дітям безпосередньо спостерігати за об'єктами та явищами, що вивчалися, і формував стійкий інтерес до вивчення навколишнього середовища. Екскурсії поєднували спостереження, бесіди та досліді, створюючи комплексне залучення всіх пізнавальних ресурсів дітей.

Використання наочних матеріалів та мультимедіа – картинки, фотографії, відео, презентації, інтерактивні панорами та ілюстровані карти сприяли кращому засвоєнню матеріалу та формували естетичний та культурний досвід дітей. Наочність допомагала утримувати увагу, стимулювати емоційне включення та заохочувала до активного пізнання.

Інтеграція з іншими видами діяльності – краєзнавчі завдання були органічно поєднані з мовленнєвим розвитком, образотворчим мистецтвом, музикою та фізичною культурою. Такий інтегрований підхід забезпечував комплексний розвиток дітей та створював умови для формування цілісного уявлення про рідний край.

Завдяки поєднанню цих методів і форм роботи програма забезпечила активне залучення дітей до пізнавальної діяльності, стимулювала розвиток їхньої допитливості, ініціативності, творчості та пізнавальної самостійності, формувала стійкий інтерес до краєзнавчого матеріалу та культурних цінностей рідного краю.

Наведемо кілька форм роботи, які були використані під час реалізації програми. Так, заняття «Полтавська область: що я про неї знаю?» спрямоване на формування у дітей старшого дошкільного віку базових знань про рідну область, її географічне положення, природні особливості, історико-культурні надбання, а також на стимулювання проявів допитливості через активну участь у бесіді та постановку питань. Під час заняття вихователь пропонує дітям поділитися тим, що вони вже знають про Полтавську область, використовуючи наочні матеріали, такі як карта області, фотографії природних об'єктів, визначних пам'яток та символів. Діти охоче висловлюють власні знання: «Полтавська область велика і на ній багато міст», «Там є річка Ворскла і великі поля», «Мій тато казав, що в Полтаві є театр і музей», «На гербі області є козаки, а прапор синьо-жовтий», «Я бачив на карті нашу область поруч з Черкаською і Сумською областями», «Там росте багато дерев, і ми можемо збирати гриби і ягоди влітку».

Після цього вихователь ставить додаткові питання, що стимулюють активність та допитливість дітей, наприклад: «Чому, на вашу думку, річки важливі для області?», «Що ще цікавого можна знайти у Полтавській області?», «Які пам'ятки хотіли б ви побачити наживо?» Такі питання спонукають дітей розвивати власне мислення, аналізувати відомі факти та шукати відповіді, що виходять за межі початкових знань.

Висловлені дітьми відповіді виконують важливу роль у розвитку допитливості: вони активізують когнітивний компонент, оскільки діти систематизують і уточнюють свої знання; емоційний компонент, оскільки цікавість і бажання відповісти підтримуються позитивною увагою вихователя; та діяльнісний компонент, оскільки спільний аналіз карт, фотографій і символів області формує вміння спостерігати, порівнювати та робити висновки. Інтерактивні елементи заняття, такі як демонстрація карт, символів та коротких відео, стимулюють самостійну активність дітей і заохочують їх до додаткових запитань та досліджень.

У результаті такого заняття діти не лише закріплюють наявні знання про Полтавську область, а й розвивають допитливість, ініціативність та бажання досліджувати нову інформацію, що є важливим компонентом пізнавальної активності старшого дошкільного віку.

Заняття-проект: «Природні багатства Полтавського краю»

Мета: сприяти формуванню у дітей старшого дошкільного віку знань про природні об'єкти Полтавської області, розвиток спостережливості, допитливості та пізнавальної активності, а також виховувати повагу до природи рідного краю.

Завдання: ознайомити дітей з основними природними об'єктами Полтавської області – річками, озерами, лісами, ландшафтами та тваринним світом; розвивати вміння спостерігати, порівнювати та описувати природні явища; сприяти формуванню допитливості та умінню ставити запитання про природу рідного краю; заохочувати активну участь у дослідницькій та творчій діяльності; формувати емоційне ставлення до природи та відповідальність за її збереження.

Підготовчий етап. Вихователь знайомить дітей з темою проєкту, демонструє карту області, фотографії річок, лісів, тварин та птахів.

Проводиться бесіда «Що ми знаємо про природу нашого краю?», під час якої діти висловлюють власні знання, наприклад:

«В Полтавській області росте багато дерев і квітів.»

«Там живуть зайці, лисиці та птахи.»

«Є річка Ворскла, в ній плавають риби.»

Основний етап. Дослідницька діяльність: спостереження за природою під час прогулянок або екскурсій, збір природного матеріалу (листя, шишки, камінці), складання колекцій.

Ігрові та творчі завдання: створення малюнків та аплікацій «Моя річка», «Мій ліс», складання міні-карт природних об'єктів області.

Проектна діяльність у групі: діти разом з вихователем формують макет природного ландшафту Полтавщини з паперу, картону та природних матеріалів, розставляють «об'єкти природи», називають їх, обговорюють, чому вони важливі.

Заключний етап. Обговорення та презентація результатів: діти розповідають про те, що нового дізналися, які об'єкти найбільше сподобалися, демонструють свої роботи.

Підведення підсумків: вихователь акцентує увагу на важливості збереження природи рідного краю.

Рефлексія: діти ставлять запитання, наприклад, «Чому ліс важливий для людей?», «Які тварини живуть у водоймах?», що стимулює розвиток допитливості та спонтанного пізнавального інтересу.

Результат проєкту:

Діти формують систематизовані знання про природні об'єкти Полтавської області.

Підвищується рівень пізнавальної активності та допитливості.

Розвиваються спостережливість, творчість, уміння працювати в групі та комунікативні навички.

Закріплюється позитивне емоційне ставлення до природи та відповідальність за її збереження.

Цикл інтегрованих занять «Рослини Полтавщини»

Цільова група: старші дошкільники (5–6 років)

Тривалість: 5–6 занять, по 30–40 хвилин

Заняття 1: Знайомство з рослинами Полтавщини

Мета: ознайомити дітей із різноманіттям місцевих рослин.

Діяльності: бесіда + показ карток: дерева (дуб, береза, клен), кущі (шипшина, горобина), польові квіти (кульбаба, ромашка, волошка).

Ігрова діяльність: «Вгадай рослину за ознакою» (форма листка, колір квітки).

Творча діяльність: малюнок «Моя улюблена рослина Полтавщини».

Заняття 2: Дикорослі та культурні рослини Полтавщини

Мета: навчити відрізняти дикорослі та культурні рослини в рідному краї.

Діяльності: Бесіда + картки: дикорослі — подорожник, ромашка, кульбаба; культурні — яблуня, огірок, петрушка.

Ігрова діяльність: «Куди поставимо?» – сортування карток на «дикорослі» та «городні/садові».

Творча діяльність: аплікація «Дикорослі та культурні рослини Полтавщини».

Заняття 3: Частини рослин та їх значення

Мета: ознайомити дітей із будовою рослин і функціями частин.

Діяльності: демонстрація живих рослин або картинок: листя дуба, квітка ромашки, плоди горобини.

Ігрова діяльність: «Збери рослину» – гра з картками частин рослини.

Творча діяльність: ліплення або малювання «Моя рослина Полтавщини».

Заняття 4: Як росте рослина

Мета: показати, як ростуть рослини Полтавщини.

Діяльності: міні-дослідження: посадка насіння квасолі, цибулі або квітів у прозорі баночки, спостереження росту.

Ігрова діяльність: «Піклуємось про рослину» (полив, сонце, ґрунт).

Творча діяльність: малювання серії малюнків «Як росте рослина Полтавщини».

Заняття 5: Рослини і тварини Полтавщини

Мета: пояснити взаємозв'язок рослин та тварин рідного краю.

Діяльності: бесіда + ілюстрації: які рослини їдять тварини, де вони ховаються.

Ігрова діяльність: рольова гра «Лісові мешканці Полтавщини» (діти «живуть» серед рослин і тварин).

Творча діяльність: аплікація «Рослини і тварини нашого краю».

Заняття 6: Підсумкове заняття – виставка та презентація

Мета: узагальнити знання про рослини Полтавщини та закріпити матеріал.

Діяльності: Виставка робіт: малюнки, аплікації, гербарій.

Обговорення: діти розповідають про свої спостереження та роботи.

Гра: «Вгадай рослину Полтавщини».

Заняття-квест: «Збережемо природу рідного краю».

Мета: сприяти формуванню у дітей старшого дошкільного віку екологічної свідомості, допитливості та пізнавальної активності через практичну участь у квесті, спрямованому на вивчення та охорону природного середовища рідного краю.

Завдання: ознайомити дітей з основними правилами охорони природи рідного краю; розвивати спостережливість, вміння аналізувати навколишнє середовище та робити висновки; стимулювати допитливість і активність через участь у квестових завданнях та дослідженнях; формувати навички командної роботи та взаємодії з однолітками; виховувати позитивне ставлення до природи та відповідальність за її збереження.

Етапи реалізації.

Підготовчий етап. Вихователь знайомить дітей з темою квесту та правилами поведінки на природі.

Діти об'єднуються в команди, отримують «карти квесту» та інструкції до завдань.

Вводиться невелика сюжетна історія, наприклад: «Лісові мешканці потребують нашої допомоги, щоб залишитися здоровими та щасливими».

Основний етап. Станція 1 «Загадки природи» – діти відгадують загадки про рослини, тварин та явища природи, що стимулює пізнавальний інтерес і розвиток логічного мислення.

Станція 2 «Спостереження» – під час прогулянки або у природному куточку діти знаходять та називають дерева, квіти, птахів, відмічають їх особливості.

Станція 3 «Корисні та шкідливі дії» – діти розрізняють поведінку, що зберігає природу (посадка дерев, збір сміття), та шкідливу (розкидання сміття, ламання гілок).

Станція 4 «Творча діяльність» – виготовлення аплікацій або малюнків «Мій чистий ліс» або «Річка без сміття», що закріплює емоційне ставлення до природи.

Заключний етап. Підбиття підсумків квесту: команди демонструють свої роботи, розповідають про спостереження та висновки.

Обговорення правил збереження природи та значення цих правил у житті людей і тварин.

Рефлексія: вихователь ставить питання на розвиток допитливості, наприклад: «Що ще можна зробити, щоб допомогти природі?» або «Які тварини потребують нашої уваги?»

Очікуваний результат: діти формують уявлення про природні об'єкти та явища рідного краю, засвоюють правила їх збереження; підвищується рівень пізнавальної активності та допитливості через інтерактивну та дослідницьку діяльність; розвиваються спостережливість, критичне мислення, вміння працювати в команді та творчі здібності; закріплюється емоційне ставлення до природи та відповідальність за її збереження.

Проект: «Пори року та явища природи»

Цільова група: старші дошкільники (5–6 років)

Тривалість: 2 тижні (можна адаптувати під календарний рік)

Форма проведення: інтегрований проєкт (ігрові, навчальні та творчі активності)

Мета проєкту: розширити знання дітей про пори року, характерні ознаки та явища природи; розвивати допитливість, спостережливість та вміння робити прості висновки на основі спостережень; формувати екологічну свідомість та повагу до природи; розвивати мовлення, дрібну моторику та творчі здібності через інтегровані види діяльності.

Завдання: ознайомити з порами року та основними явищами природи (сонце, дощ, сніг, вітер, листя); розвивати спостережливість, пам'ять, логічне мислення, здатність порівнювати та класифікувати; формувати бережливе ставлення до природи, вміння працювати в групі, слухати та співпрацювати.

Очікувані результати: називають пори року та їх характерні ознаки; вміють визначати явища природи (дощ, сніг, вітер, туман); відрізняють сезонні зміни у природі (листя на деревах, температура повітря); виконують творчі роботи на тему пори року (малюнки, аплікації, ліплення); можуть спостерігати і описувати явища природи у повсякденному житті.

Етапи реалізації проєкту

1. Підготовчий. Знайомство з темою, мотивація дітей. Бесіда, ігрова загадка, показ ілюстрацій «Які пори року ви знаєте?», показ карток з деревами, погодою, тваринами.

2. Дослідницький. Спостереження за явищами природи
Прогулянки, спостереження, вимірювання. Вимірюємо температуру, слухаємо шум дощу, спостерігаємо за зміною кольору листя.

3. Теоретичний / навчальний. Ознайомлення з ознаками кожної пори року Бесіда, презентація, демонстрація Презентація «Зима, весна, літо, осінь», відео явищ природи.

4. Творчий. Виготовлення аплікацій, малюнків, лепбуків
Аплікація, малювання, ліплення. Ліпимо сніжинки, малюємо сонце, аплікація листя на дереві.

5. Ігровий / інтегрований. Рольові ігри та ігри на повторення. Сюжетно-рольові ігри, настільні ігри. «Весела погода», «Вгадай пору року за ознакою», театралізація «Дощик і сонечко»

6. Підсумковий. Презентація робіт, рефлексія. Виставка, обговорення. Діти показують свої малюнки, розповідають, яку пору року зобразили і чому.

Методи і прийоми: нагляд і спостереження, порівняння та класифікація, ігрові методи (рольові ігри, настільні ігри), творча діяльність (малювання, аплікації, ліплення), сторітелінг («Історія про зміни природи»)

Матеріали та обладнання: ілюстрації та картки з порами року та явищами природи, папір, картон, фарби, олівці, пластилін, лупи, термометри, фотоапарат (для спостережень), настільні ігри та сюжетні картки,

Приклад інтегрованої діяльності на день

Ранкова зустріч: обговорення погоди, коротка бесіда про пору року

Прогулянка: спостереження за явищами природи

Ігрова активність: рольова гра «Дощик і сонечко»

Творча діяльність: аплікація «Дерево в різні пори року»

Рефлексія: діти розповідають, що нового дізналися, виставка малюнків

Таким чином, формувальна робота з розвитку допитливості дітей старшого дошкільного віку через ознайомлення з рідним краєм показала високу ефективність. Діти не лише засвоїли систематизовані знання про природу, культуру та історію Полтавської області, а й активно проявляли ініціативність, пізнавальний інтерес та творчу активність. Інтерактивні, дослідницькі та ігрові методи сприяли розвитку спостережливості, критичного мислення та відповідального ставлення до навколишнього середовища. Отримані результати підтверджують доцільність комплексного підходу, поєднання когнітивної, емоційної та діяльнісної складових у формуванні допитливості дітей.

2.4. Аналіз впливу проведеної роботи на розвиток допитливості в дітей дошкільного віку

На останньому етапі нашого емпіричного дослідження було проведено контрольний етап. Його метою було виявлення впливу проведеної роботи на рівень розвитку допитливості дітей дошкільного віку.

Вказаний етап містив в собі два підетапи:

- проведення контрольної діагностики;
- співставлення даних контрольної та констатувальної діагностики для виявлення наявних змін в оцінках дітей та структурі розподілу оцінок по групах.

Отже спочатку було проведено безпосередню контрольну діагностику рівня сформованості допитливості дітей дошкільного віку. Здійснювалася вказана методика, задля забезпечення можливості співставлення її результатів з результатами констатувальної, з використанням методик останньої. Результати оцінок по окремим дітям представлені в табл. 2.4.

Таблиця 2.4.

Результати проведеної контрольної діагностики

Дитина	Критерій			Загалом
	Когнітивний	Емоційний	Діяльнісний	
Оцінка ЕГ				
1	низький	низький	низький	низький
2	низький	низький	низький	низький
3	середній	високий	середній	середній
4	низький	низький	низький	низький
5	високий	високий	високий	високий
6	низький	низький	низький	низький
7	високий	низький	високий	високий
8	середній	середній	низький	низький
9	середній	середній	середній	середній

10	низький	середній	низький	низький
Оцінка КГ				
1	низький	низький	низький	низький
2	низький	низький	низький	низький
3	середній	високий	середній	середній
4	низький	низький	низький	низький
5	середній	середній	середній	середній
6	низький	низький	низький	низький
7	високий	середній	високий	високий
8	низький	середній	низький	низький
9	середній	середній	низький	середній
10	низький	середній	середній	низький
11	низький	низький	низький	низький
Зміна ЕГ				
1	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні
2	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні
3	відсутні	позитивні	відсутні	відсутні
4	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні
5	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні
6	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні
7	позитивні	відсутні	позитивні	позитивні
8	позитивні	відсутні	відсутні	відсутні
9	відсутні	відсутні	позитивні	відсутні
10	відсутні	позитивні	відсутні	відсутні
Зміна КГ				
1	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні
2	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні
3	відсутні	позитивні	відсутні	відсутні
4	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні

5	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні
6	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні
7	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні
8	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні
9	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні
10	відсутні	позитивні	позитивні	відсутні
11	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні

Як і на етапі констатувальної діагностики, на цьому етапі також далі було здійснено математико-статистичну обробку отриманих даних діагностики. Результати відповідної обробки представлені в табл. 2.5. та для візуального сприйняття на рис. 2.5.-2.12.

Таблиця 2.5.

Розподіл груп дітей за рівнями сформованості допитливості
дошкільників за даними контрольної діагностики

Критерій	Рівень оцінки	ЕГ		КГ	
		кількість дітей	частка, %	кількість дітей	частка, %
Оцінка					
Когнітивний	низький	5	50,00	7	63,64
	середній	3	30,00	3	27,27
	високий	2	20,00	1	9,09
Емоційний	низький	5	50,00	6	54,55
	середній	3	30,00	4	36,36
	високий	2	20,00	1	9,09
Діяльнісний	низький	6	60,00	7	63,64
	середній	2	20,00	3	27,27
	високий	2	20,00	1	9,09
Загалом	низький	5	50,00	7	63,64
	середній	3	30,00	3	27,27

	високий	2	20,00	1	9,09
Зміни					
Когнітивний	низький	-1	-10,00	0	0,00
	середній	0	0,00	0	0,00
	високий	1	10,00	0	0,00
Емоційний	низький	-1	-10,00	-1	-9,09
	середній	0	0,00	0	0,00
	високий	1	10,00	1	9,09
Діяльнісний	низький	-1	-10,00	-1	-9,09
	середній	0	0,00	1	9,09
	високий	1	10,00	0	0,00
Загалом	низький	-1	-10,00	0	0,00
	середній	0	0,00	0	0,00
	високий	1	10,00	0	0,00

Після завершення формувальної експериментальної програми з розвитку допитливості дітей старшого дошкільного віку було проведено *контрольний етап дослідження*, який мав на меті оцінити ефективність реалізованих методів та форм роботи. Основним завданням цього етапу було визначити, наскільки систематичне впровадження програми сприяло підвищенню рівня допитливості у дітей експериментальної групи (ЕГ) у порівнянні з контрольною групою (КГ). Для цього контрольний етап включав два підетапи: проведення повторної (контрольної) діагностики та співставлення результатів із попередньою (констатувальною) діагностикою.

Результати контрольної діагностики показали наступні тенденції: Експериментальна група (ЕГ): Після реалізації програми у дітей ЕГ відзначено помітне покращення у кількох компонентах допитливості. **Когнітивний компонент:** деякі діти демонструють більш систематизоване розуміння рідного краю, вміють називати природні та культурні об'єкти, визначати їхні

особливості та значення для життя громади. **Емоційний компонент:** спостерігається зростання зацікавленості до нової інформації, активного прояву бажання висловлювати власну думку та ставити запитання. Діти стали більш емоційно включеними у процес пізнання, охоче брали участь у дискусіях, іграх та дослідях. **Діяльнісний компонент:** покращилися навички самостійного спостереження, виконання практичних і творчих завдань, взаємодія в групових проєктах та колективних дослідях. Наприклад, діти активно створювали макети рідного краю, малюнки природи та карти місцевих об'єктів, демонструючи здатність аналізувати й систематизувати отриману інформацію.

Загалом, зміни у ЕГ проявлялися у 3, 7, 8 та 10 дітей, у різних компонентах допитливості. Це свідчить про позитивний ефект програми, особливо у стимулюванні емоційного та діяльнісного прояву допитливості, а також у розвитку когнітивних навичок спостереження та аналізу.

Контрольна група (КГ): У КГ, де експериментальна програма не реалізовувалася, зміни виявилися мінімальними. Позитивні результати спостерігалися лише у незначній кількості дітей і здебільшого у поодиноких компонентах (наприклад, когнітивному або емоційному). Це підтверджує, що без цілеспрямованої систематичної роботи рівень розвитку допитливості у дітей старшого дошкільного віку залишається переважно стабільним і незначно змінюється природним шляхом.

Математико-статистична обробка даних та графічне представлення результатів (рис. 2.5–2.12) наочно демонструють переваги експериментальної програми. Так, середні показники по всіх трьох компонентах допитливості (когнітивному, емоційному та діяльнісному) у ЕГ після проведення програми підвищилися порівняно з констатувальним етапом, тоді як у КГ показники залишилися майже на тому ж рівні. Графіки показують, що у ЕГ більшість дітей досягла середнього та високого рівня проявів допитливості, тоді як у КГ переважають низькі рівні.

Проведена експериментальна програма ефективно сприяла розвитку допитливості у дітей старшого дошкільного віку, особливо у поєднанні когнітивної, емоційної та діяльнісної складових.

Систематичне використання інтерактивних, дослідницьких та ігрових методів сприяло підвищенню пізнавальної активності та самостійності дітей, формуванню умінь спостерігати, порівнювати, аналізувати й робити висновки.

Діти експериментальної групи стали більш ініціативними та творчими, охоче включалися у групові проекти та дослідження, що підтверджує розвиток навичок командної роботи та комунікативних компетентностей.

У результаті впровадження програми сформувалося стійке зацікавлення до вивчення рідного краю, його природи, культури та традицій, що є важливим компонентом комплексного розвитку допитливості у старших дошкільників.

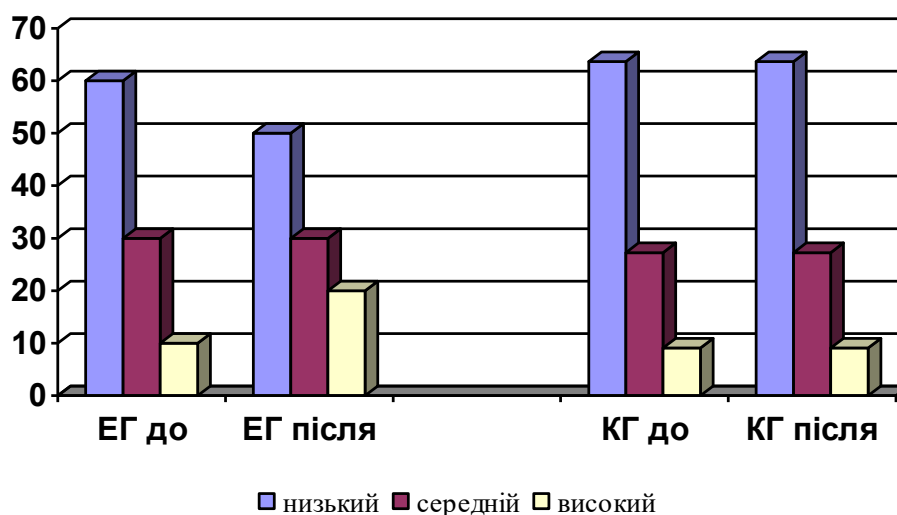

Рис. 2.5. Зміна структури розподілу оцінок дітей за когнітивним критерієм допитливості

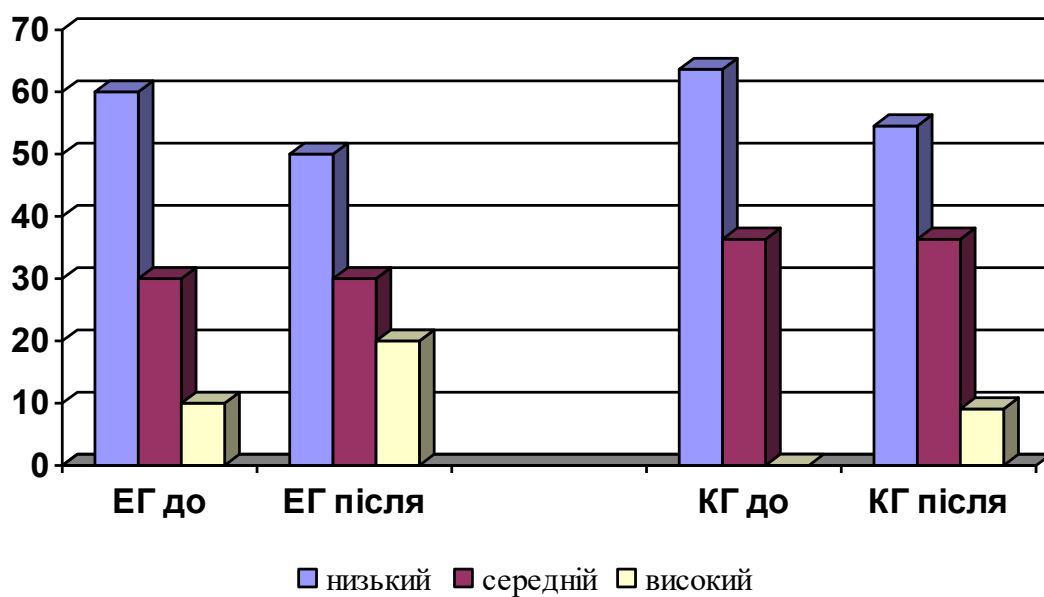

Рис. 2.6. Зміна структури розподілу оцінок дітей за емоційним критерієм допитливості

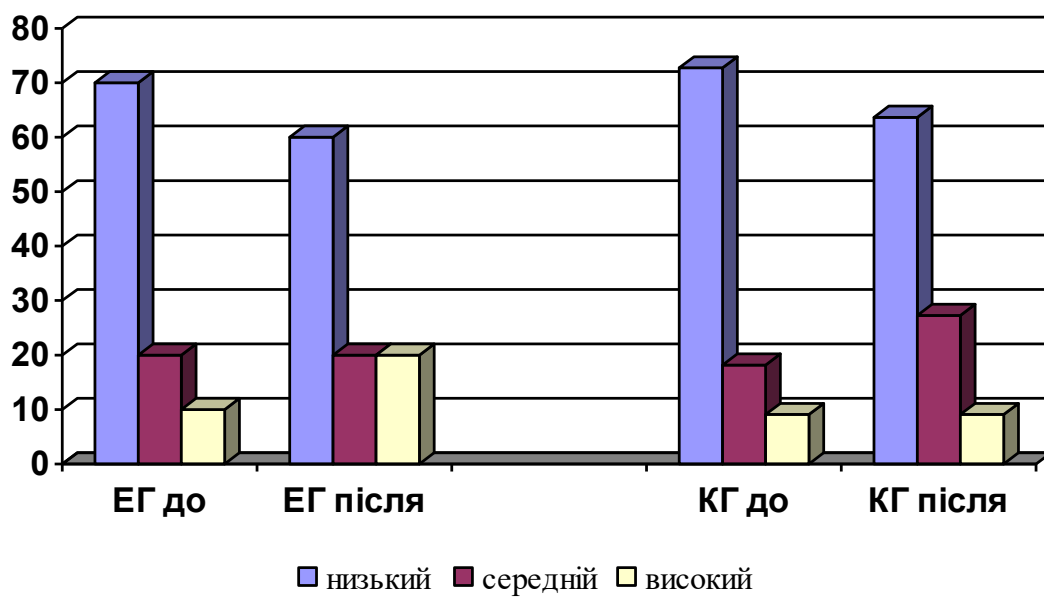

Рис. 2.7. Зміна структури розподілу оцінок дітей за діяльнісним критерієм допитливості

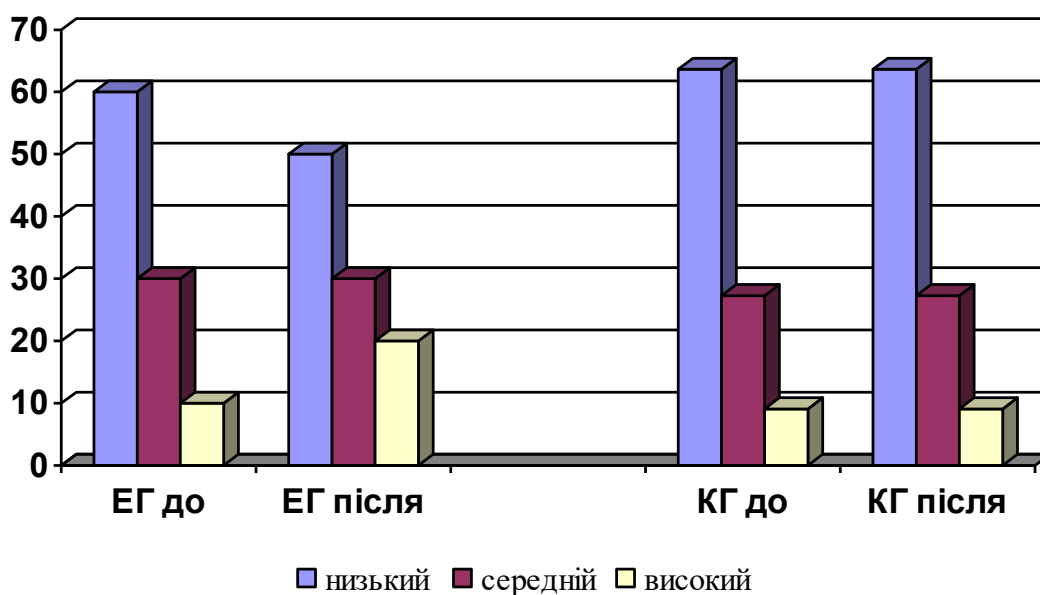

Рис. 2.8. Зміна структури розподілу оцінок дітей загалом

Такі дані дають змогу зробити наступні висновки:

- в цілому можна відзначити певну зміну структури розподілу оцінок дітей експериментальної групи. Так, в цій групі відзначено зростання частки дітей з високим рівнем відповідних оцінок по всім критеріям та загалом та зниження частки дітей з низьким рівнем відповідних оцінок. В той же час в контрольній групі такі зміни не ж дуже істотними, наприклад частка дітей з високим рівнем в цій групі не змінилася загалом;
- в експериментальній групі відзначено значно більше зростання оцінок по різним дітям з переходом оцінок від низьких до середніх та від середніх до високих. В той же час в контрольній групі переходи були лише від низьких до середніх оцінок;
- якщо ж розглядати якісну сторону досліджуваного питання, то також можна відзначити певні позитивні зрушення для дітей експериментальної групи. Так, в цій групі значно підвищилася кількість та якість питань, які задавалися дітьми. Тако діти стали більш емоційно реагувати на нове знання, глибина та стійкість відповідних реакцій стала значно більша. Крім того, в дітей цієї групи значно підвищилася й їх активність та ініціативність в розрізі дослідження та вивчення нових явищ, подій чи предметів, вони

стали більш самостійними в плані допитливості, в пошуку потрібної інформації тощо. В той же час в контрольній групі відповідні зміни були практично відсутні.

То ж в цілому можна зауважити, що проведена нами експериментальна практична робота по ознайомленню дітей з рідним краєм позитивно вплинула на рівень їх допитливості.

Висновки до розділу 2

На основі аналізу та узагальнення результатів емпіричного дослідження, проведеного в межах другого розділу магістерської роботи, можна зробити такі висновки:

1. Проведена на першому етапі емпіричного дослідження констатувальна діагностика засвідчила переважно низький рівень сформованості допитливості в дітей дошкільного віку. Це стосувалося як дітей експериментальної, так і контрольної груп. При цьому найбільш розвиненою виявилася емоційна складова допитливості, що проявлялася у зацікавленості дітей окремими об'єктами та явищами навколишнього світу. Водночас пізнавальна активність і прагнення до самостійного пошуку нової інформації були недостатньо сформованими.

2. З метою підвищення рівня розвитку допитливості дітей старшого дошкільного віку з вихованцями експериментальної групи була організована спеціально спрямована робота. Вона передбачала використання різноманітних форм і методів освітньої діяльності, зокрема проведення тематичних бесід, екскурсій рідним краєм, організованих спостережень за природними об'єктами та явищами. Важливе місце в роботі посідали дидактичні та сюжетно-рольові ігри, а також образотворча діяльність, що сприяла активізації пізнавального інтересу й емоційного залучення дітей. Комплексне поєднання зазначених методів забезпечило створення сприятливих умов для розвитку допитливості дошкільників.

3. Проведена на завершальному етапі дослідження контрольна діагностика засвідчила позитивний вплив організованої роботи на рівень сформованості допитливості дітей експериментальної групи. Зокрема, кількість дошкільників з високим рівнем допитливості зросла вдвічі, а частка дітей з низьким рівнем зменшилася на 10 %. Водночас у контрольній групі зафіксовані зміни мали незначний характер і не були статистично вираженими. Отримані результати підтверджують ефективність запропонованої системи роботи та доцільність використання краєзнавчого матеріалу як засобу розвитку допитливості дітей старшого дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

Дослідження магістерської роботи було присвячене проблемі розвитку допитливості дітей дошкільного віку в процесі ознайомлення їх з рідним краєм. Проведене теоретичне та емпіричне дослідження дало змогу зробити такі узагальнюючі висновки.

Аналіз науково-педагогічної та психологічної літератури засвідчив, що допитливість є важливою особистісною якістю дитини дошкільного віку, яка виявляється в активному інтересі до навколишнього світу, прагненні досліджувати предмети й явища, ставити запитання та отримувати нову інформацію. Зовні допитливість проявляється у пізнавальній активності, емоційній зацікавленості та прагненні дитини до самостійної діяльності. Структурно допитливість охоплює когнітивний, емоційний, вольовий та діяльнісний компоненти. Її розвитку сприяє використання різноманітних форм і методів роботи, зокрема пошуково-дослідницької діяльності, творчих завдань, ігрових методів.

У ході теоретичного аналізу встановлено, що ознайомлення дітей з рідним краєм є важливим складником освітньої діяльності сучасних закладів дошкільної освіти. Така робота сприяє всебічному розвитку особистості дитини, зокрема мовленнєвому, пізнавальному, естетичному та патріотичному вихованню. Ефективність ознайомлення з рідним краєм забезпечується використанням різноманітних форм і методів роботи: екскурсій, спостережень, читання художньої літератури, використання фольклору, образотворчої та ігрової діяльності.

З метою практичного визначення потенціалу використання ознайомлення з рідним краєм як засобу розвитку допитливості дітей дошкільного віку було проведене емпіричне дослідження, яке складалося з констатувального, формувального та контрольного етапів. На констатувальному етапі за допомогою спостереження, бесід та виконання спеціально організованих завдань було визначено рівень розвитку допитливості дітей за когнітивним, емоційним і діяльнісним критеріями.

Результати констатувальної діагностики показали переважання серед дітей експериментальної та контрольної груп низького рівня сформованості допитливості як за окремими критеріями, так і в цілому. Частка дітей з низьким рівнем оцінювання становила 60,00–63,63 %, тоді як кількість дошкільників з високим рівнем була незначною (9,09–10,00 %). Отримані дані підтвердили необхідність цілеспрямованої педагогічної роботи з розвитку допитливості дітей.

На формувальному етапі дослідження з дітьми експериментальної групи була організована спеціально спрямована робота, побудована на принципах системності, послідовності, комплексності, урахування вікових та індивідуальних особливостей дошкільників. У процесі роботи використовувалися різноманітні методи й форми діяльності: бесіди, екскурсії, проєктна діяльність, образотворча діяльність, дидактичні та сюжетно-рольові ігри. Діти контрольної групи навчалися за традиційною програмою без цілеспрямованого впливу на розвиток допитливості.

Проведена на завершальному етапі контрольна діагностика засвідчила позитивний вплив формувальної роботи на розвиток допитливості дітей експериментальної групи. Зокрема, частка дошкільників з високим рівнем допитливості зросла вдвічі (з 10 % до 20 %), а кількість дітей з низьким рівнем зменшилася на 10 %. У контрольній групі спостерігалися лише незначні зміни, що не мали вираженого характеру.

Отже, результати проведеного дослідження підтвердили ефективність використання ознайомлення з рідним краєм як засобу розвитку допитливості дітей дошкільного віку та доцільність упровадження відповідної системи роботи в освітній процес закладів дошкільної освіти. Варто підкреслити, що розвиток допитливості є не лише педагогічною, а й соціальною потребою дітей, оскільки стимулює їхню активність у спілкуванні з однолітками та дорослими, формує навички взаємодії та колективного пізнання. Крім того, активне залучення дітей до спостереження за навколишнім середовищем і участі в різних видах діяльності сприяє формуванню у них навичок

критичного мислення та уміння робити прості висновки на основі власного досвіду. Важливим є також той факт, що системна робота з розвитку допитливості стимулює внутрішню мотивацію дітей до навчання, підвищує їхню емоційну зацікавленість у пізнавальній діяльності та формує позитивне ставлення до природного та соціального середовища. Таким чином, цілеспрямоване впровадження методів ознайомлення з рідним краєм сприяє всебічному розвитку особистості дошкільника та створює фундамент для подальшого навчання в школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров Ю. В. Психологія розвитку : навч. посіб. Харків : ФОП Панов А. М., 2015. 342 с.
2. Андрущенко І. В. Методи формування пізнавальної допитливості дітей дошкільного віку у процесі ознайомлення з рідним краєм. *Педагогічні науки : зб. наук. праць*. 2018. № 2. С. 45–52.
3. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні URL: [http://mon.gov.ua/images/ files/doshkilna-cerednya/doshkilna/bazoviy-komponent-2.doc..](http://mon.gov.ua/images/files/doshkilna-cerednya/doshkilna/bazoviy-komponent-2.doc..)
4. Біла С. Методика проведення краєзнавчих досліджень URL: http://tourlib.net/&atti_ukr/bila.htm
5. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі. Київ : Вища школа, 2008. 120 с.
6. Бондар Н. О. Краєзнавча діяльність як засіб розвитку допитливості дошкільників. *Науковий вісник Миколаївського нац. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 1. С. 23–28.
7. Брежнєва О. І. Формування пізнавальної активності. *Дошкільне виховання*. 1998. № 2. С. 12–14.
8. Буздуган О. А., Єгорова Г. М. Педагогічні умови виховання пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку у процесі ознайомлення з оточуючою дійсністю. *Дошкільна освіта у вимірі сучасності : педагогічний альманах*. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2019. С. 11-16.
9. Буркова Л.В. Формування пізнавальної активності у старших дошкільників при вивченні сезонних явищ природи: автореф. дис. .. канд. пед. наук: 13.00.01 Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 1994. 24 с.
10. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Любов до Батьківщини. Львів, 1999. 68 с.
11. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко та ін. Київ : Каравела, 2006. 285 с.

12. Вічалковська Н. Психологічні умови активізації розвитку допитливості школярів-підлітків: URL: <http://phsps.dspu.edu.ua/article/view/158985/158235>(дата звернення: 02.07.2025)
13. Вольчинський А. Я. Педагогічні умови застосування українських народних рухливих ігор у фізичному вихованні дітей 5–6 років : дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02. Луцьк, 1998. 142 с.
14. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
15. Грицишина Т. І. Маленькі туристи. Краєзнавство і туризм у дошкільному навчальному закладі. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2004. 128 с.
16. Демидова А. С. Формуємо пізнавальну самостійність у старших дошкільників. *Дошкільне виховання*. 2006. № 10. С. 10–12.
17. Дитина в дошкільні роки : програма розвитку, навчання та виховання дітей / наук. кер. К. Крутій. Запоріжжя : ТОВ «Ліпс» ЛТД, 2010. 268 с.
18. Дметерко Н. В. Дитяча психологія: Навчально-методичний посібник. Слов'янськ: ПП "Канцлер", 2005. 194 с.
19. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
20. Збірник фольклорних і літературних творів для роботи з дітьми у дошкільних закладах за програмою "Дитина" [упор. Н.Дзюбишина-Мельник]. Київ: Освіта, 2004. 128 с.
21. Карабаєва І. І. Формування пізнавальної спрямованості дошкільників на оточуючу дійсність. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2011. Том IV (7). С. 155-165.
22. Кисіль Н.В. Школа маленьких патріотів. Проєкт освітньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку. Харків : Вид. група «Основа». 2016. 221 с
23. Кононко О. Л. Розвиток допитливості дитини у процесі пізнання соціального та природного довкілля // *Дошкільне виховання*. 2015. № 7. С. 3–7.

24. Костюк Г. І. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості Київ: Рад.шк., 1989. 608 с.
25. Кравець Н. В. Краєзнавча робота в контексті навчально-виховної діяльності сучасного закладу освіти : метод. посіб. Дубно, 2016. 156 с.
26. Кравченко Т. М. Методи ознайомлення дошкільників з природою рідного краю як чинник активізації пізнавального інтересу // Педагогічний альманах. 2020. Вип. 45. С. 112–118.
27. Крутій К. Концепція та методичні засади програми «Дитина в дошкільні роки». Запоріжжя: ТОВ «Ліпс» ЛТД, 2004.392 с.
28. Кузіна О. Допитливість як етап пізнавальної активності дітей дошкільного віку: URL: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/ve/3/ve310.pdf>(дата звернення: 02.08.2025)
29. Ладивір С. О., Стадник Г. А. Розвиток пізнавальної активності дітей у процесі їхнього спілкування з батьками : Психологія. Київ: Рад. школа, 1990. Вип. 34. С. 53-59
30. Ладивір С. Пізнавальна активність старших дошкільнят: індивідуальні особливості. *Дошкільне виховання*. 2006. № 11. С. 3-6.
31. Ладивір С. Пізнавальна активність старших дошкільнят: індивідуальні особливості *Дошкільне виховання*. 2006. № 11. С. 3–6.
32. Лозова В. І. Пізнавальна активність школярів. Харків : Основа, 1990. 89 с.
33. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. Харків : ОВС, 2000. 164 с.
34. Лохвицька Л.В. Теоретичні основи формування пізнавальних інтересів у дітей дошкільного віку. : Проблеми педагогічних технологій: зб. наук. пр.. Волинського державного педагогічного університету ім. Л.Українки]. Луцьк: Волинський Академічний Дім, 2009. (Вип. 2). С. 19-25.
35. М'ясоїд П.А. Вчинковий принцип і система психологічного знання. : Педагогіка і психологія. 2017. № 3, С. 195-205.

36. Макаренко О. Українознавство у дошкільному закладі. Тернопіль, 2008. 412 с.
37. Макарова В. О. Розвиток допитливості у дітей старшого дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема: URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.
38. Мартін А. Організація краєзнавчої роботи в умовах закладу дошкільної освіти: URL: https://znaayshov.com/FR/14095/pv_2022_1-2-75-77.pdf
39. Матвієнко С. І., Заплішний І. І. Українські народні рухливі ігри у дошкільному навчальному закладі. URL: <https://vseosvita.ua/library> (дата звернення: 13.07.2025).
40. Матіяш В.В. Функції та принципи педагогічного краєзнавства. URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiii/4Q-desvata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiva/147-funktsiii-ta-printsipi-pedagogichnogo-kreznava>
41. Мухацька Б. Стимулювання пізнавальної активності дітей у дитячому садку : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2001. 41 с.
42. Національна доктрина розвитку освіти. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>
43. Павелків Р. В. Дитяча психологія. Київ : Аттіка, 2012. 672 с.
44. Павелків Р. В. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 296 с.
45. Піроженко Т. О. Допитливість як показник пізнавального розвитку дошкільника у взаємодії з навколишнім світом // Психологія і особистість. 2016. № 2. С. 98–105.
46. Поніманська Т.І Дошкільна педагогіка. Київ: "Академвидав", 2004. 456 с.
47. Поради батькам щодо розвитку пізнавальної активності дитини. URL: . <https://surl.lt/nhpfww> Проколієнко Л.М. Формування допитливості у дітей дошкільного віку / Київ: Рад. школа, 1979. 88 с.

48. Проколієнко Л. М. Формування допитливості у дітей дошкільного віку. Київ : Рад. школа, 1979. 88 с.
49. Ротт Н. Виховання у дошкільників почуття любові до рідного краю. URL: <https://surl.li/zveeyh> (дата звернення: 02.08.2025).
50. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. Київ : Академвидав, 2006. 512 с.
51. Садова Т. А., Рудакова А. О. Формування пізнавальної активності дошкільників як психолого-педагогічна проблема. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/10.1/13.pdf>
52. Салабай О. Педагогічні умови розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку: URL: <https://rizhikova.ucoz.ua/document/salabay.pdf>(дата звернення: 22.08.2025)
53. Сегеда С. Український пантеон. Київ : Балтія-Друк, 2019. 184 с.
54. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника : монографія / за ред. Т. О. Піроженко. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 236 с.
55. Стельмахович М. Г. Народне дитинознавство. Київ : Знання, 2001. 322 с.
56. Суржанська В. А. Творчі завдання в роботі з дітьми старшого дошкільного віку. Київ : Знання, 2003. 34 с.
57. Суржанська В.А. Творчі завдання в роботі з дітьми старшого дошкільного віку. Київ : Знання, 2003. 34 с.
58. Ткачук Т. А. Розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку у спілкуванні з вихователем : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2004. 23 с.
59. Товкач І. Є. Індивідуальні особливості пізнавальної активності старших дошкільників: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2017. 216 с.
60. Товкач І. Є. Індивідуальні особливості пізнавальної активності старших дошкільників : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2017. 216 с.
61. Українські народні казки. Ігри та завдання / за ред. В. Я. Маковець. Київ : Кристал-бук, 2019. 188 с.

62. Улькіна Т. В. Розвиток пізнавальних здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами ігрових психотехнік: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ : Автореферат, 2006. 20 с.
63. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ : монографія] [за заг. ред. О. Рейпольської]. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 330 с.
64. Формуємо у дошкільників цілісне світобачення : навч.-метод. посіб. / О. Л. Кононко. Київ : Імекс-ЛТД, 2013. 260 с.
65. Шумей Л. Т. Маленькі дослідники. Організація пошуково-дослідницької діяльності дітей. *Палітра педагога*. 2008. № 5. С. 15–18.
66. Юркевич В. С. Розвиток початкових рівнів пізнавальної потреби у дітей. *Питання психології*. 2008. № 2. С. 83–92.
67. Яловська О. Українські народні дитячі рухливі ігри, забави та розваги : метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2019. 263 с.
68. Ярмаченко М. Д. Педагогічний словник. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Конспект заняття «Мій рідний край – Полтавщина»

Програмовий зміст: Ознайомити дітей з рідним краєм - рідною областю. Розвивати пізнавальний інтерес, допитливість, ініціативність та самостійність у відшукуванні потрібної інформації. Розвивати мовлення, пам'ять, уяву, Виховувати патріотичні почуття, повагу до праці народних умільців

Матеріал: мультимедійна презентація: "Рідна Полтавщина"

Хід заняття

I. Організаційний момент.

Педагог:

Будь славно, земле плідна і співуча,

Полтавщино, твоїй красі – привіт!

Ти древня, як легенда невмируща,

Ти юна, як весняний первоцвіт

Діти, хто знає, в якій області ми живемо. Так, в Полтавській. І сьогодні ми з вами поговоримо про нашу область, про наш рідний край

II. Основна частина

Педагог: Говорять, що Батьківщина подібна до величезного дерева, на якому не порахувати листя. І усе, що ми робимо доброго, додає йому сил. Але будь-яке дерево має корені. Без коренів його повалив би навіть несильний вітер. Корені живлять дерево, зв'язують його із землею. «Без кореня і полин не росте», - говорить народна мудрість. Корені – це те, чим ми жили вчора, рік тому. Це наша історія. Це наші діди і пращури. Це їхні справи, що мовчазно живуть поруч із нами у дивовижних храмах, у чарівних піснях і казках.

Тому сьогодні ми присвячуємо наше заняття рідній Полтавщині

Полтавщина – красивий, колоритний і гостинний край з багатовіковою історією, мальовничою природою, чарівною піснею, мудрими, талановитими людьми.

Область утворена 22 вересня 1937 року. Розташована в середній частині Лівобережної України і належить до тих історичних земель, що стали ядром формування Української держави.

За розмірами території Полтавщина посідає 6-е місце серед областей України, що становить 28,8 тис. кв. км. За кількістю населення займає 10-е місце – 1,6 млн. осіб. В краї мешкають представники понад 75 національностей. Найчисельніші – українці (9 з десяти).

Символи Полтавщини

ГЕРБ

Герб увінчаний п'ятибаштовою короною і обрамований гілками калини, оповитими синьо-жовтою стрічкою. Над короною - напис "Полтавщина". Щит

розділений на чотири частини малиновим ромбом, перетятим срібно-лазуровим хвилястим поясом. В першій частині щита в лазуровому полі золотий лапчастий хрест. В другій - в золотому полі червона підкова. В третій - в золотому полі червоне серце. В четвертій - в лазуровому полі золотий сніп пшениці. В першій частині ромба - золотий лук, супроводжуваний двома золотими зірками, в другій - золоті ворота з трьома баштами, супроводжувані двома золотими зірками.

Лук зі стрілою та зірки - елементи які входили до гербів Полтави, Пирятина, вказують на історичну роль краю в обороні рідних земель, а також на м. Полтаву, як центр області.

- Міські ворота з трьома баштами та флагштоками - елемент найстаршого із гербів, основний елемент герба м. Лохвиці вказує на міцність, могутність, недоторканість краю, козацькі традиції.

- Хвиля води - елементи гербів м. Горішні плавні, Кременчука, символізує багатство водних просторів нашого краю.

- Козацький хрест - символ на історичних прапорах Полтавських полків, та елемент гербів міст Миргорода, Зінькова.

- Підкова - поширений елемент родових гербів України - символ щастя, добра, любові, злагоди.

- Серце - елемент герба гетьмана П.Полуботка, В.Кочубея, поширений елемент гербів України, символізує Полтавщину як серце України, її велич, духовність, землю що надала життя видатним діячам світового значення.

- Сніп - уособлює природне багатство, родючість земель, працьовитість її мешканців, національні традиції краю.

- Корона - могутність, стійкість, велич і слава.

Кольори на гербі означають:

- Малиновий - найбільш розповсюджений колір козацьких прапорів - могутність, хоробрість.

- Лазуровий - боротьба за свободу, надія.

- Золотий - сонце, світло, добробут, доброта, робота, гідність.

ПРАПОР

Прапор Полтавської області являє собою на синьому полотнищі жовтий козацький хрест.

На прапорі зображено козацький хрест, основний елемент герба Полтавської області, який включено з історичних мотивів, коли в середині XVIII століття ряд полків (Кременчуцький, Пирятинський, Гадяцький, Зіньківський, Хорольський) були об'єднані навколо Полтавського полку, прапор якого мав темно-синій колір з козацьким хрестом.

Обласний центр – місто Полтава. Pozнайомимось з історією Полтави, ніби на машині часу відправимось на багато століть назад.

Перша письмова згадка про поселення Лтаву, відноситься до 1174 р. (1173 р.) Розташовувалось воно на нинішній Івановій горі – Червоній площі, по березі річки Лтавки, що впадала у Ворсклу. Тепер вона тече під землею у трубах.

Плине лугом-долиною Ворскла-річенька,
 Плине лугом, всміхаючись, наче дівчинка.
 В коси хвилюк влітає промені-стріченьки,
 А вони їй спадають на личенько.
 Плине лугом-долиною Ворскла-річенька,
 І не сонце, не місяць їй шлях освітлюють,
 А освітлює шлях їй удень і у ніченьку
 Край долини тополі зелена свічечка.

Багато пережила Полтава за часи свого існування. Не раз нападали на неї вороги – кочівники, татари, польсько-литовська шляхта – спалювали, знищували місто, а воно знову відроджувалось, відбудовувалось, міцніло.

У часи козацтва Полтава була полковим містом.

Депо пізніше сталася подія, яка зробила Полтаву відомою в світі – це Полтавська битва 1709 р. битва російської армії зі об'єднаними військами гетьмана Івана Мазепи та шведів. На жаль, російська армія перемогла в тій битві і козацька держава так і не змогла тоді відстояти власну незалежність.

На жаль, Полтавська битва 1709 р. була не останньою кривавою сторінкою в історії Полтави. Ще не раз доводилося проводити їй своїх синів на бій.

Сьогодні наш обласний центр має більше 70 підприємств, більше 10 науково-дослідних і проектних інститутів, близько 40 шкіл, багато училищ, технікумів, коледжів, інститутів. Є музично-драматичний і ляльковий театри. Багато музеїв, пам'ятників. Більше 700 вулиць, загальна довжина яких більше

300 км – відстань від Полтави до Києва. Населення близько 300 тис. жителів, які прославляють своє місто турботою і працею.

А тепер ,дітки, я розкажу вам про деяких відомих полтавців. Адже саме за кожною подією стоять конкретні люди, які своїми руками творили історію Полтавщини. З історією Полтавщини тісно пов'язані імена видатних особистостей.

Іван Піддубний

«КОРОЛЬ борцівського килима», «Чемпіон чемпіонів», «Іван Непереможний» – визнані усім світом, ці титули свідчать про гучну славу, що нею супроводжувалась спортивна кар'єра обдарованого неабиякою фізичною силою сільського хлопця. Народився він у жовтні 1871 року, був старшим сином у багатодітній родині Піддубних із славного хліборобськими традиціями села Красенівка. Тодішній сільський побут змалку привчав дітей до тяжкої фізичної праці. Відомо, що довелося Іванові заробляти на шматок хліба у місцевих поміщиків. А у 23-річному віці один з приятелів підбив його податися на заробітки до Криму. Там, «бавлячись» багатопудовими мішками, він швидко здобув авторитет серед портових вантажників. Визначальною у долі І. Піддубного стала дружба у Феодосії з учнями морехідних класів А. Преображенським та В. Васильєвим, котрі й познайомили його з азами борцівської науки. Але на борцівський килим він наважився вийти лише 1897 року, коли до Феодосії приїхав цирк антрепренера Безкоровайного.

Як було тоді заведено, до складу циркової трупи входили атлети та борці. Скориставшись приїздом кількох знаменитостей на чолі з тодішнім чемпіоном Росії П. Янковським, місцеві ділки організували «чемпіонат світу» За традицією, в ході турніру запропонували кожному бажаючому із зали позмагатися із заїжджими силачами. Не сподівалися присутні, які зустріли вихід на арену простого вантажника іронічним свистом, що аплодуватимуть йому стоячи і скандуватимуть у захваті: «Піддубний! Піддубний!» Усіх суперників по черзі поклав Іван на лопатки, лише з П. Янковським поєдинок завершив унічию.

Після цього пропозицій від циркових труп не бракувало. Піддубний став борцем-професіоналом.

Починаючи з 1905 року, І. М. Піддубний шість разів підряд виборював титул чемпіона світу.

В останній день листопада 1925 року в нью-йоркському порту організатори турне, побачивши 56-річного борця, розчаровано розводили руками. Чекали «чемпіона чемпіонів», а приїхав «дід». Для нього ж «заготовили» цілу когорту світових знаменитостей. Помірятися силою з Піддубним висловили бажання чемпіон Ірландії Джек Томпсон, чемпіон Канади ДжоГешто, чемпіон Греції Тафсалпос, фаворити килима з Італії, Швеції, інших країн.

Однак Піддубного і за океаном не зуміли покласти на лопатки. Лише у поєдинку з польським чемпіоном Станіславом Збишко-Цигановичем було зафіксовано нічию. З американського континенту його проводжали як «чемпіона чемпіонів». До 70 років виступав Іван Максимович на борцівському килимі та арені цирку! Опікувався молодими борцями. Помер, так ніким і не переможений, у російському місті Єйськ, де жив останнім часом, у серпні 1949 року. Там і похований.

А чи відома вам ця музика?

(Звучить фонограма арії Наталки з твору "Наталка-Полтавка")

А музику до нього написав теж наш земляк, чиє ім'я носить музичне училище. Чи відоме вам воно?

Так, Микола Лисенко.

Славиться наша Полтавщина й іншими видатними постатями, до яких, наприклад, належать:

- Брати Дунаєвські (Ісаак (1900-1955), Зіновій (1908-1981) уродженці Лохвиці, відомі композитори
- Олександр Довженко (1894-1956) Великий український кінорежисер, періодично жив і знімав фільми у с. Яреськи

- Володимир Вернадський - 1863-1945. Жив у Шишаках. Природознавець, основоположник геохімії та біогеохімії, професор, перший президент АН України, академік АН СРСР.

III. Заключна частина

А зараз діти, хайкожен із вас візьме намалює на папері те, що йому найбільше сподобалося з нашої бесіди про Полтавщину

Ваші малюнки розмістять навколо карти Полтавщини, щоб вона була захищена любов'ю, теплом наших сердець, долонь, наче дівчинка у вінку. Ми будемо завжди пам'ятати, ми патріоти нашого краю, а тому робитимемо все для того, щоб Полтавщина наша процвітала.

IV. Підсумковий етап. .

Сьогодні ми відкрили маленьку часточку історії Полтавщини.

Шануйтеся, любі! Любіть Україну!

Хай ваша цікавість, допитливість щира

Додасть вам надії, любові і віри,

Бо наше минуле – святе, незабутнє,

Це шлях у прийдешнє, це шлях у майбутнє...

В добрий час, дорогі діти!

Додаток В**Конспект заняття "Опішнянський посуд"**

Програмовий зміст: продовжувати збагачувати знання дітей про українське декоративно - ужиткове мистецтво, зокрема про Опішнянський розпис. Формувати поняття про основні види гончарного посуду з Опішні (куманець, миска, барило, глечик, бокла). Вчити дітей самостійно створювати візерунок, добирати кольори характерні для опішнянського керамічного посуду, вчити узгоджувати декоративне оздоблення з формою предмета; закріпити вміння малювати вільні мазки, обвідні, хвилясті, прямі лінії, крапки, дуги, квіти та інші елементи опішнянського розпису. Розвивати мовлення, пам'ять, уяву, естетичне сприйняття, чуття кольору, самостійність, творчу ініціативу, технічні навички у декоративному малюванні. Виховувати патріотичні почуття, повагу до праці народних умільців, інтерес до декоративного мистецтва, бажання самостійно створювати декоративні орнаменти.

Матеріал: площинні форми посуду, пензлі різних розмірів, піпетки, вушні палички, ємність з водою, серветки, зразки опішнянського розпису, Опішнянський посуд (куманці, миски, барило, глечики, бокла ...), слайди, музичний супровід.

Хід заняття.

I. Організаційний момент.

Вихователь. Сьогодні ми продовжимо знайомство із старовинним і неймовірно цікавим видом декоративного мистецтва - гончарством. Ми довідаємось, як із шматка глини народжується посуд, відвідаємо наш міні - музей та спробуємо себе у ролі майстра.

Дуже давно люди помітили, що глина, яка випадково потрапляла до вогнища, ставала міцною. І зробив тоді перший гончар глечика, запік його у вогні, та й побачив, що приготовлена їжа довго залишалася теплою.

Умільці передавали набуті знання із покоління в покоління, створюючи незвичайний світ кераміки. (Кераміка - вироби із глини). Глина, вода,

гончарний круг та руки гончаря - ось і все, що потрібно для виникнення дива - чарівної кераміки.

Діти, я вас запрошую до нашого міні - музею опішнянського посуду. А вхідним квитком буде відповідь на питання.

- С. Опішне знаходиться в якій області України? (Полтавській області)
- Які предмети посуду вам знайомі? (відповіді дітей)
- Чим відрізняється орнамент від візерунка? (Орнамент - це декоративна
- прикраса, яка складається з елементів, що ритмічно повторюються. Візерунок -
- малюнок із різних ліній, кольорів).
- Які види орнаменту ви знаєте? (рослинний, геометричний, предметний...)

А хто господар музею ви дізнаєтесь, коли відгадаєте загадку:

Глина в кого жива?

Творить з нею хто дива?

В кого посуд ніби жар?

Ну, звичайно ж, це -(гончар), (слайд)

Діти відгадують загадку і вихователь показує слайд із зображенням гончара.

Так, ми в гостях у гончара. А хто такий гончар? (відповіді дітей)

Так, гончар - це майстер, який виготовляє вироби із глини. Назвіть, будь ласка ці вироби (посуд, іграшки, скульптури із зображення людей, тварин, птахів, декоративні вазони, прикраси).

II. Пізнавальна діяльність.

Вихователь. Як же гончар працює? З чого починає свою роботу?

Щоб зробити якийсь виріб, треба було викопати глину, і неабияку, а найкращу.

Вона зберігається кілька років. Глину ретельно перетирають, пересівають, щоб не

було в ній жодного камінчика чи шматочків коріння, аж потім її розмішують.

Опішнянська глина має сірий колір. При випалюванні стає жовтуватою, потім її розмальовують. Опішнянська кераміка проходить 40-денний цикл виготовлення.

Після ліплення глина в природних умовах, без додаткових підігрівів і вентиляцій, тиждень сохне. Потім цей виріб один раз випалюється. Тоді вироби глазурують або розмальовують, а потім ще раз випалюють".

- На чому гончар робить свої вироби? (на гончарному крузі). Вихователь показує відео, як розкручує майстер гончарний круг та робить свої вироби.

- Чим розмішували глину? (водою)

Гончарний круг Гончар виготовляє глечик

Вихователь запрошує дітей сісти та послухати казочку про маленький шматочок глини. Розповідь супроводжується показом слайдів.

Народна гра "Ой, Васильку товаришу" - відтворення дій гончара дітьми.

Казка про маленький шматочок глини.

"Жив собі гончар. І був у нього надійний друг, який завжди йому допомагав у його справах - гончарний круг. Якось вранці взяв він маленький шматочок глини, поплескав його, подавив пальцями та й став м'яти руками. Легенько розкрутив гончарний круг, змочив середину його водою і коротким махом вліпив у центр круга шматочок глини. Постукав по ньому кулаком, потім погнав круг і потягнув глину вгору. Гончарний круг крутився все швидше і швидше, а на ньому вслід за руками майстра витягувався горщик. Круг вертівся, а гончар роздивлявся горщик - чи гарний він, чи рівний? Потім круг пішов все тихіше і, нарешті, зупинився. Отак з невеличкого шматочка глини вийшло ось таке горнятко.

Вихователь. Діти, як ви вважаєте, важка праця у гончара? Так, дійсно, нелегка це справа. Дуже багато потребує вона терпіння та вміння для того, щоб вийшов такий гарний посуд. Давайте роздивимось посуд у нашому міні - музеї.

Як, ви гадаєте, який посуд тут представлений ? (опішнянський).

Чому ви так думаєте? Обґрунтуйте свою відповідь(відповіді дітей)

Так, це славнозвісний опішнянський посуд, який вирізняється тонкостінністю, дво - трикольоровим розписом у вигляді кривулин, рисочок, крапочок, ліній, квіточок. Придивіться уважно до наших експонатів, як гармонійно поєднані форма виробу з орнаментом. На мисках орнамент розташовано по колу, мов віночок. Інколи зображення розміщують у центрі. А горщики та глечики орнамент прикрашає, мов декоративний пояс. Скільки праці, тепла і любові у цьому звичайному посуді.

- Діти, чи подобається вам такий посуд? А якщо відгадаєте загадки, то згадаєте його назву.

Біля тіла - вухо, голови не маю, молоко, сметану, квас добре зберігаю.(Глечик)

Майстер в руки мене взяв, на мені намалював, листок, квітку, перепілку,
Бо розписував ...(тарілку).

Як у піч мене несуть, в мене овочі кладуть, ще й водичку наливають,
У вогонь - і борщик мають! (Горщик)

В мені мак розтирають, галушки в мене кидають, річ потрібна і нехитра,
А зовуть мене. (макітра).

А я чудо із чудес. Мене знає рід увесь.

Бо я хлопець - молодець, опішнянський .(куманець)

Пригадайте, будь ласка, в якій українській народній казці герої користувалися глечиком та тарілкою? ("Лисичка та Журавель").

А хто нам розповість про цей посуд? (вихователь показує куманець).

Дитина розповідає, що куманець - це традиційний український святковий посуд для напоїв. Він схожий на великий бублик з носиком та ручкою.

Де ще ми можемо побачити такий посуд? Чи є такий посуд у вас вдома?

III. Перетворювальна діяльність.

Вихователь. Діти, а ви б хотіли навчитися створювати гарні візерунки на посуді? Сподіваюся, що отриманих сьогодні знань вистачить, щоб відчутися себе справжнім майстром опішнянського розпису. Тож давайте відкриємо свою майстерню народних умільців.

Ми будемо прикрашати орнаментом паперовий посуд. Будь ласка, подумайте, яким візерунком ви розмалюєте свій посуд. Згадаймо, які візерунки та кольори притаманні опішнянському розпису? З чого почнете роботу? Як треба тримати пензлик, щоб отримати лінії різної товщини? Чим будете малювати ягідки? Промалювати деякі візерунки в повітрі.

Давайте повторимо правила безпеки під час малювання:

- склянка з водою стоїть справа (по праву руку), (якщо дитина не шульга), щоб не розлити воду;
- не розмахувати пензликом під час роботи.

Пальчикова гімнастика:

На роботу старший встав - не лінувався.

Вказівний за ним піднявся -

Розбудив сусід його.

Той - свого, а той свого.

Встали вчасно всі брати - на роботу треба йти.

Під музичний супровід діти розмалюють посуд. В цей час вихователь здійснює індивідуальну роботу з дітьми.

Підсумок.

По закінченні діти виставляють свої роботи на дошку, розглядають їх, та обирають ту, яка привернула їхню увагу та найбільше сподобалась, яка найточніше передала колорит опішнянського розпису. Вихователь пропонує залишити роботи в міні - музеї, щоб ними милувались діти інших груп.

Вихователь. Діти, давайте згадаємо, що ми з вами робили на занятті?

Які види глиняного посуду традиційно створювали на Полтавщині?

Що нового ви дізнались? Чи сподобалось бути художниками та прикрашати посуд?

Діти, мені дуже сподобались ваші роботи, ви вклали в них всі свої вміння, талант і любов до українського народного мистецтва. Я сподіваюсь на те, що хтось із вас стане гончарем, або художником і своїми виробами буде прославляти нашу Батьківщину.

Конспекти дидактичних ігор, використаних в процесі нашої роботи

«Вибери назву свого міста із декількох»

Вихователь називає три-чотири назви міст підряд, а дошкільники повинні у відповідь сказати назву саме свого міста. Дидактична гра проводиться з дітьми декілька разів з використанням назв різних міст.

За аналогією проводилися ігри на запам'ятовування назви вулиці «Вибери назву своєї вулиці із декількох»

Моє місто таке...»

Матеріали: фотографії краєвидів рідного міста

Педагог проводить невелику розповідь про місто з використанням фотокарток, потім дає слово кожному дошкільнику.

Педагог після розповіді про рідне місто:

- Діти, прошу вас подумати, та сказати, яке місто Пирятин.
- Я буду передавати по-черзі кожному з вас фотокартку міста, а ви будете казати: «моє рідне місто таке...». Згодні? (так)

Кожна дитина повинна назвати один прикметник про власне місто

Гра повторюється, поки всі діти не скажуть свою думку.

«Що до чого відноситься»

Педагог пропонує дітям розглянути картки, на яких зображено рослини рідного краю та такі, які не характерні для рідного краю. Діти повинні лініями з'єднати зображення рослини та місце її зростання. За бажанням малюнки можна розмалювати.

«Як було раніше та як зараз»

Матеріали: фотографії пейзажів та рідного архітектури міста в минулому та в наш час.

Педагог пропонує дітям розглянути фото. Діти повинні накласти фото частин міста у минулому на фото міста на сьогоднішній день.

1. Дидактична гра «Мікрофон»

Педагог по черзі пропонує кожній дитині назвати найбільш улюблене місце в рідному місті та розказати чому